

Seminární práce

Drobné památky a jejich obnova

Příkladová studie drobných památek na Vysokém Lese

Autor: Matěj Kmošek
Škola: Gymnázium Aloise Jiráska
T. G. Masaryka 590
570 01 Litomyšl
Ročník: 3. A

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. V seznamu pramenů a literatury jsem uvedl veškeré zdroje, které jsem použil.

V Sebranicích dne

Podpis

Anotace

Práce se zabývá problematikou pojmu „drobné památky“, jeho vymezením, důležitostí, a diferenciací od ostatních památek. Pro pochopení drobných památek jsou vymezeny také pojmy „památka“ a „krajina“ a jejich vzájemné spojitosti, které ve své podstatě tvoří drobné památky. Drobné památky jsou projevy činnosti člověka, podmíněné hospodářskou či duchovní potřebou. Obecně teoretická část práce je doplněna příkladovou studií, řešící ochranu a především obnovu drobných památek v oblasti Vysokého Lesa ležící v okrese Svitavy. Cílem práce je demonstrování důležitosti odlišení drobných památek od ostatních, významu pro současnou krajinu i člověka a představení možností ochrany a obnovy drobných památek.

Obsah

Obsah	1
Úvod	2
Památka	4
Hodnota památek	4
Ohrožení památek	6
Ochrana a péče o památky	6
Metodika obnovy památek	6
Krajina, kulturní krajina	8
Vztah člověka a krajiny	9
Krajiny vnitřní a vnější	10
Drobné památky	12
Ochrana a péče o drobné památky	13
Typologie drobných památek	14
Příkladová studie drobných památek na Vysokém Lese	18
Osada Vysoký Les	18
Drobné stavební památky v oblasti Vysokého Lesa	20
Plán obnovy kapliček	24
Závěr	27
Seznam pramenů a literatury	28
Přílohy	30
Seznam příloh:	30

Úvod

Práce se zabývá problematikou spojenou s pojmem „drobné památky“. Drobné památky jsou projevy lidské činnosti v krajině, podmíněné potřebou buď hospodářskou nebo duchovní. V práci jsou drobné památky vymezeny definicí a výčtem, jedná se například o kříže, kapličky, boží muka, ale také o památné stromy, meze, polní cesty, zídky atd. Pro vymezení pojmu drobné památky je třeba znát kontext památek obecně a také kontext, ve kterém se drobné památky nacházejí, tedy krajinu. Bez pochopení spojitosti památek a krajiny není možné pochopit význam drobných památek.

Cílem práce je vymezení pojmu drobných památek a ukázání jejich významu pro současnou krajinu a člověka. Příkladová studie má za cíl ukázání možností řešení ochrany a obnovy drobných památek a umožňuje si vytvořit rámcový přehled o zdejší prostředí, jeho minulosti a vývoji.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části a to na část obecně podkladovou a příkladovou studii, založenou na informacích z předešlé části. Obecně podkladová část definuje památku, krajinu a drobné památky. Ukazuje jejich význam, vztah s člověkem a nutnost ochrany. Druhou částí je příkladová studie drobných památek na Vysokém Lese, která aplikuje informace získané z předchozích kapitol na územně vymezené drobné památky. Vysoký Les je osada a zároveň oblast lesů v okolí této osady. Vysoký Les leží v okrese Svitavy mezi Sebranicemi a Chmelíkem na hranici Čech a bývalých Sudet. Zdejší oblast je bohatá na různorodé drobné památky. Jedny ze zdejších drobných památek jsou tři dnes již zaniklé kapličky, postavené německým obyvatelstvem. Po odsunu Němců a nastěhování nových obyvatel kapličky začaly chátrat, až nakonec zanikly. Kromě soupisu drobných památek na Vysokém Lese obsahuje příkladová studie plán obnovy těchto tří kapliček, které mají za cíl poskytnout zdejším lidem možnost k zamyšlení nad jejich okolím a vztahem ke krajině.

Vývoj vztahu k okolí ve zdejší oblasti je významný pro vývoj zdejších drobných památek. Protože část mé rodiny pochází z české části zdejší oblasti, ze Sebranic a druhá z bývalých Sudet, ze Chmelíka, mám možnost srovnání dvou různých pohledů na duchovní i světskou stránku života těchto dvou odlišných světů. Pohledů českých starousedlíků a sedláků a naproti tomu lidí zabírajících před nimi již osídlenou a zkulturnovanou krajinu Sudet, která jim však byla naprosto cizí. Původní němečtí katoličtí obyvatelé byli ve srovnání s českými katolíky podobně silně věřící, ale jejich vnější projevy víry, vyjadřované prostřednictvím drobných sakrálních staveb, jsou vytvářeny s přihlédnutím k počtu obyvatel v mnohem početnější míře a širším územním rozsahu. Většina lidí osídlujících Sudety nebyla schopná si vytvořit vztah ani k hospodářství, které zabrali, natož pak k okolní krajině a artefaktům, které vytvořil v podstatě jejich někdejší nepřítel. Tato odtážitost k okolí způsobila úpadek a devastaci zdejšího prostředí. Dověšení odcizení způsobila změna majetkových a společenských poměrů po nástupu komunistického režimu v roce 1948. Až desetiletí po válce dokáží lidé nacházet vztah ke zdejší krajině. Tyto proměny a rozdíly vnímání i přes nevelkou vzdálenost silně zapůsobily na zdejší podobu vesnic i jejich okolí, které se projevují především v hospodářské stránce jednotlivých obcí. Konfrontace dvou rozdílných světů odlišených bývalou hranicí Sudet se protíná právě na Vysokém Lese, proto je řešení zdejšího vztahu lidí ke krajině důležité.

Památky, památková péče i krajina je poměrně frekventovaným tématem mezi širokým spektrem odborníků velmi různorodých oborů. Je to téma například pro historiky, restaurátory, ekology, přírodovědce, sociology a mnoho dalších odborníků. Existuje proto rozmanitá a obsáhlá literatura věnující se těmto tématům. Drobné památky jsou však poměrně nově vymezeným pojmem a teprve krátkou dobu jsou určitými odborníky řešeny odděleně od ostatních památek. Existuje proto pouze malý počet knih věnující se výhradně tomuto tématu.

V příkladové studii drobných památek na Vysokém Lese je většina předložených informací publikována v literatuře zcela poprvé. Zdejší oblast nebyla nikdy středem zájmu usilovného výzkumu a ani v kronikách okolních obcí není nijak závratný počet zmínek o této oblasti. Proto velká část informací pochází od pamětníků a je možné, že za několik let by již tyto informace nebylo možné zjistit.

Památka

K pochopení významu památek je třeba je nějakým způsobem určit a definovat. Pojem „památka“ je zcela přesně vymezen z právního hlediska a právo vymezuje také ochranu a péči o tyto objekty, tedy památkovou péči. Právo však popisuje pouze zákonná nařízení a právní souvislosti přímo spojené s památkou. Památku je ale nutné vnímat v mnohem širších souvislostech a důsledcích, než v jakých ji vymezuje zákon. Definice památky a jejího významu je velmi závislá na subjektivní percepci jedince.

V nejužším smyslu je památka dílo, stvořené lidskou rukou, které má za cíl zachování jednotlivých skutků a dějů v myslích budoucích generací.¹ Zvěčňuje tedy okamžik a poskytuje transcendentální přechod myšlenky do současnosti a budoucnosti. Památku je možné vnímat ale také z jiného pohledu, a to jako památku přírodní, tedy dílo vzniklé přirozenou cestou bez přičinění člověka. V této práci budou řešeny výhradně kulturní památky, tedy ty, jejichž vznik je spojený s činností člověka. Památka je prvkem tradice, která čerpá význam a smysl přítomnosti z kontinuity předávání.²

Forma památky může být různorodá. Památky je možné rozdělit na výtvarné nebo písemné, kdy užitá forma nebo jejich prolnutí je ovlivněno znalostmi a možnostmi porozumění pozorovatele, kterému je určena. Památkou dnes ale není vnímáno pouze dílo, které má původní pamětní účel, ale také památky umělecké a historické. Při řešení otázky památek je pro jejich různorodost velmi obtížné zobecnit vztahy pro všechny druhy památek, a proto jsou pro zjednodušení řešeny většinou pouze stavební památky, čemuž se ve své práci z velké části nevyhnu ani já.

V podstatě tedy každý lidmi vytvořený nebo přetvořený předmět či prostředí je možné po určité době a do určité míry vnímat jako památku, protože dokládá dobové realie. Množství takovýchto památek je však ohromné a jejich počet stále rychleji narůstá, proto není možné uchovat veškeré doklady minulosti, ale je nutné selektivně vybrat pouze určité reprezentativní objekty, prvky, demonstrující vhodně vybraný úsek vývojového procesu určité lidské činnosti. Památka vyjadřuje vnitřní pochody, myšlenky, příběhy autorů. Při přenosu těchto informací do reálné hmoty nutně dojde ke zkreslení, zevšeobecnění vkládané informace. Je to způsobeno obsáhlostí a abstraktností sdělení a zároveň neabsolutní výrazovou úrovní památek.

Hodnota památek

Umělecká památka je dílo s uměleckou hodnotou, které je možné smyslově vnímat. Historická památka je zase každé dílo s historickou hodnotou, tedy dokladem již neexistujících jevů, avšak původní účel památky nemusel být záměrně pamětní. Umělecká památka je bez výjimky zároveň historickou a naopak, protože historická dokládá určitý stupeň vývoje výtvarného umění, a umělecká zároveň předkládá již neexistující informace o době vzniku nebo čase pozdějších úprav.³

Umělecká ani historická hodnota památky nejsou ale objektivní hodnotící aspekty. Výsledná určená hodnota památky je vždy odvislá od doby posuzování díla. Při hodnocení je naše mysl zatížena dobovým prostředím a myšlením, které se neshoduje s původním. Při hodnocení podle historických hodnot může být určité historické období z pohledu hodnotitele vnímáno negativně, proto je jeho

¹ RIEGL, Alois. *Moderní památka a péče*. Praha: Národní památkový ústav, Sprinter, 2003, str. 8-9.

² TVRDKOVÁ, Lenka. *Zemědělská krajina jako tradice. Tvář naší země - krajina domova, 2002: 2. ročník konference o krajině*. Vyd. 1. Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Bárta, Studio JB, c2002, str. 7 - 8.

³ RIEGL, Alois. *Moderní památka a péče*. Praha: Národní památkový ústav, Sprinter, 2003, str. 10-11.

Památka

historická hodnota považována za nižší než u jiného období. Dokonce ale i totožné období lidských dějin může být z pohledu odlišných geografických území vnímáno zcela rozdílně. Hodnocení umělecké hodnoty je zase ovlivněno dobovými módními vlivy, kdy hodnocené slohové období dějin může být zcela nevhodné pro dobové vnímání, čímž se snižuje jeho hodnota.

Hodnota památky se odvíjí od doby posuzování díla, je možné hodnotit v době vzniku, či v jakékoli následující době existence, a v podstatě i po zániku památky. Historická hodnota památky je v době vzniku nulová; dílo však vzniklo s určitým účelem, který, pokud již zprvu nebyl pamětní nebo čistě umělecký, je určován jako užitková hodnota památky. Užitková hodnota je zprvu zcela prioritní oproti ostatním hodnotám. Umělecká hodnota může být částečně nebo zcela potlačena právě vůči užitkovosti. Postupně, především u starších památek, dochází ke ztrátě využitelnosti, a památka se stává čistě umělecko-historickou. Památka může ale zároveň plnit funkci uměleckou, historickou i užitkovou, kdy je však užitková nejčastěji kladena na první místo.

Každá památka je ve své podstatě nepostradatelnou částí dokladu minulosti, jelikož v současnosti je sice možné vytvořit téměř totožnou repliku, ale toto falsum již není dokladem minulosti ale pouze současných snah o uchování. Sice je z falsa možné získat stejné informace jako z původní památky, ale i přesto ztrácí historickou hodnotu oproti originálu.

Památky mají zároveň určitou hodnotu novosti, která neustále lidi nutí vracet stavby do co nejpůvodnější a nejucelenější podoby, kterou odvozují od dobových měřítek novosti. Hodnota novosti se může shodovat s historickou hodnotou a podobou pouze u nejnovějších památek, u kterých se naše pojetí novosti stále prolíná s podobou v minulosti. U starších děl je ale tendence zrenovování památky pouze na škodu, protože zcela neodpovídá původní podobě.

Určitá míra destrukce památek je v podstatě přirozený proces. Nelze vstoupit do nového období s prostředím, připomínajícím staré činy, potřebujeme se dočasně oprostít od toho, co bylo, abychom mohli začít nové. Žádná ideologie nemůže fungovat v prostředí, které dokládá ideologii předchozí. Vytváření nového prostředí ideologie však probíhá prostřednictvím „přeznačení“ památek, kdy je využito prostředí původní, pouze jsou v něm zničeny doklady původní ideologie a vytvořeny nové. S odstupem doby hodnotíme a často negativně vnímáme odstranění některých památek, které se nám dodnes nedochovaly, o jejichž existenci ale víme nebo alespoň tušíme. S časovým odstupem je toto zhodnocení možné, jinak je ale problematika zachování nedávno vzniklých památek závislá na subjektivním hodnocení, podmíněném dobovou náladou a vztahem k minulosti.

Například při změně náboženství ve starověkém Římě z pohanského na křesťanské bylo ničeno množství pohanských chrámů, soch Božstev, v podstatě veškerých pohanských památek. Některé z významných památek však byly zachovány, jako například antický Pantheon, původně zasvěcený všem pohanským bohům, při katolizování však zasvěcen Panně Marii mučedníků. Dalším příkladem je odsun Němců po druhé světové válce, kdy se museli všichni čeští obyvatelé německého původu z nesmíšených rodin přestěhovat do Německa. Do jejich statků a chalup se přestěhovali převážně méně majetní čeští obyvatelé, kteří však často neměli vysoké zkušenosti s hospodařením na statcích a také žádný vztah s okolní krajinou. Dnes je proto převážná část sudetských statků v dezolátním stavu a velmi často se střídají jejich majitelé, nemluvě o již zničených statcích, které nebyly po odsunu obydleny. Nevyužitím potenciálu původního prostředí vznikl porušený prostor, směřující k čím dál větší devastaci. Náboženské i světské potkává v podstatě totožný osud, pokud není zakládáno na tradicích a zvycích.

Ohrožení památek

Hrozba poškození, či zániku je před památkami v podstatě neustále. Památky jsou v ohrožení pouze ze strany člověka, který památce buď nevěnuje dostatečnou pozornost nebo projevuje přílišnou, nevhodnou péči. Hodnota památky nebo památka samotná může být poničena při nadměrné snaze o její zkrášlení s absencí znalostí a příslušných podkladů nebo prostředků. Dále mohou být památky poničeny při přestavbách, které mají za cíl pouze peněžní výdělek, a nehledí na uměleckohistorickou hodnotu památky. Dále nastává hrozba při vnucování dobových idejí do památky, u níž jsou nesprávně vykládány její prvky nebo jsou vytvářeny prvky zcela nové, ideologicky korektní. Ohrožení se také objevuje ze strany lidí, kterými je památka hodnocena negativně, a usilují o její odstranění. Ohrožení však nastává i při nevědomosti, či lhostejnosti vůči památkám, kdy památky sice nejsou poškozeny přestavbou, ale nejsou ani udržovány a o destrukci se postará příroda a její vlivy.

Ochrana a péče o památky

Institucionální a zákonná ochrana není schopna pojmout ochranu veškerých památek. Nejlepší ochranu mohou ale poskytnout lidé, kteří se s památkami denně setkávají. Stačí pouze nevelký, ale dlouhodobý vliv, učiněný ve prospěch památky, kterým je možné památku udržet v adekvátním stavu bez velkých finančních prostředků. Pro ochranu památek je nejdůležitější vytvoření vztahu mezi lidmi a památkami. Památku musí člověk považovat za sobě blízkou, aby jí chránil nebo alespoň nepoškozoval, a především ve vztahu s lidmi mají památky důvod vůbec existovat.

Při dnešní obnově a opravě památek by měl člověk postupovat s pokorou a měl by se přizpůsobovat výrazu památky a ne památka jeho idejím. Citlivost vůči negativním zásahům na památkách se snižuje a rozšiřuje se necitlivé, nepřizpůsobující se zacházení. Ke vhodné obnově, opravě památky je třeba správně předem určit v čem spočívá hodnota památky, případně jaký účel bude splňovat. Péče o památky by měla zároveň s památkou řešit její okolí, prostředí, ve kterém se **stavba** nachází.

Metodika obnovy památek

Vývoj různých náhledů na metodiku obnovy památek v průběhu věků se postupně proměňoval. Tato proměna byla odvislá od momentální úrovně stavitelství, urbanismu a architektury a příslušné módy, myšlenkových proudů. Vývoj obnovy památek je tedy úzce spojen s architekturou a stavitelstvím, tedy možnostmi stavitelů.

Obeznamením se s různými principy památkové obnovy poskytne mnohem užitečnější přehled než vývojová linie metodiky obnovy se všemi daty a údaji, jelikož se jedná o souhrnné zhodnocení této vývojové linie s mnohem jednodušší orientací a větší využitelností. Hodnotný komplexní souhrn konceptů obnovy poskytuje Tomáš Pek ve své knize *Stavební památky*⁴. Jeho zjednodušený souhrn dělí od nejstaršího principy a metody obnovy na puristický, analytický, konzervační, syntetický. Každý z těchto přístupů je vhodné užít u jiných staveb, předem je však nutné určit, který z nich bude vhodnější pro účel stavby.

⁴ PEK, Tomáš. *Stavební památky: specifika přípravy a financování jejich obnovy, údržby a provozu*.

Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, s. 39 – 64.

Puristický přístup

Tento koncept zakládá na vytvoření „ideální“, stylově sjednocené podoby památky. Tato úprava vyžaduje odstranění nevhodících se částí památky, bez ohledu na jejich uměleckou a historickou hodnotu. Případně je nutné doplnění částmi nepůvodními, dotvářejícími památku do jednotné podoby, která však v minulosti nemusela nikdy existovat. Purismus tedy vytváří zcela novou podobu památky. Neinformovaný pozorovatel může být touto podobou zmaten, protože ji považuje za původní.

Konzervační přístup

Reakcí na ztrátu autenticity památek působením puristického konceptu byl čistě konzervační přístup, který vyžadoval prodloužení životnosti památek s co nejmenším zásahem do samotné památky a s možností následného jednoduchého navrácení do původní podoby. Přístup je velmi citlivý k aktuálnímu stavu a zamezuje výskytu novodobých úprav. Problematické je však řešení při potřebě využitelnosti památky, která se nemůže v podstatě nijak přizpůsobit. Přístup je však také složitě řešitelný u památek silně degradovaných již proběhlými, necitlivými úpravami, které způsobily snížení umělecké hodnoty díla. S konzervačním přístupem totiž není možné tyto nepůvodní vlivy eliminovat. Památka je proto uchována pro další možné řešení, které by mělo obsahovat zhodnocení umělecké hodnoty částí památky.

Analytický přístup

Postupem tohoto konceptu je odkrývání jednotlivých stavebních fází výstavby, které jsou tímto způsobem prezentovány, tento přístup má proto také význam didaktický. Ve srovnání je analytický přístup mnohem šetrnější než puristický, ale zato složitější a nákladnější než přístup konzervační. Umělecká hodnota a podoba památky se tedy mění na úkor reálnému demonstrativnímu účelu, vysvětlujícímu slohový vývoj a rozmanitost, a zároveň je pro laickou veřejnost bez adekvátního výkladu památka v podstatě nečitelná.

Syntetický přístup

Jedná se z výčtu o nejkomplikovanější a také zároveň subjektivně nejovlivnitelnější přístup. Již podle názvu se jedná o přístup, který selektivně vybírá z předchozích konceptů ten nejvhodnější, přičemž je může současně vzájemně kombinovat. Kvalita tohoto přístupu je však velmi závislá na názorech investora, architekta, řemeslníka a v podstatě všech účastníků obnovy památky, čímž vzniká obsáhlý prostor pro nesourodý výsledek, do kterého každý přenesl své vize. Syntetický přístup je sám o sobě nejnáchylnějším konceptem, se kterým je však možné vytvořit nejvhodnější formu obnovy památky.

Krajina, kulturní krajina

Pojem „krajina“ je možné pro vysvětlení možné nahradit pojmem „terén“. Terén je tvořený terénním reliéfem a terénními předměty. Krajina/terén tudíž obsahuje kromě reliéfu krajiny, tedy svrchní plochy zemského povrchu, také předměty vyskytující se na reliéfu, tedy přírodní a kulturní objekty. Krajinu je možné rozdělit na přírodní a kulturní, kdy přírodní krajina je území nedotčené lidskou činností a kulturní krajina je prostředí, které kombinuje vliv kulturní a přírodní, tedy faktor činnosti člověka a přírody.⁵ V dnešní době je přírodní krajina již v podstatě neexistující prostředí. Člověk způsobil, od zemědělského využívání krajiny v neolitu až po dnešní znečišťování a průmyslového přetváření celého životního prostředí, tak dalekosáhlé změny, že je celý svět ovlivněn jeho činností.⁶ Kvůli tomuto a pro zjednodušení je v práci pojem „kulturní krajina“ obecně zaměňován za pojem „krajina“. Pokud je zmíněna kulturní krajina, je tím myšleno prostředí ovlivněné činností člověka, avšak v době kdy ještě neměl na krajinu natolik zásadní vliv. Velmi hodnotnou literaturu zabývající se krajinou poskytuje soubor sborníků z konferencí *Tvář naší země – krajina domova*.⁷

Příroda a kulturní krajina mají mezi sebou velmi úzký vztah. Kulturní krajina by bez přírody nemohla vzniknout a také bez ní nemůže v současnosti plnit svou funkci, jakožto rámec, do kterého jsou kulturní projevy vsazené. Na rozdíl od toho by příroda bez kulturní krajiny, tedy lidí a jejích projevů, existovat mohla, pouze by byla o jeden živočišný druh chudší. Na tomto je vidět propojenost a závislost krajiny a přírody, kdy kulturní krajina je závislá na existenci určitého, byť pozměněného druhu přírody, ale naopak to neplatí. V pravdě, kulturní krajina je pouze jiný typ přírody, který je však lidmi striktně oddělován.

Proměna, posun, vývoj v krajině by neměly být odmítány, právě naopak. Ale měl by být udržen v opodstatnitelných mezích, nepřesahujících nutnost. Je nutné zkombinovat komerční a kulturní využití krajiny. Krajina bez paměti je prázdný, sterilní prostor, který je možné využít pouze komerčně. Pokud tedy zmizí z volné krajiny doklady vývoje kulturního vlivu, přestane být krajina pro člověka prostředím pro život a zástavba se bude čím dál více koncentrovat, okolí zástavby bude využíváno čistě komerčně a je možné, že bude přesažena hranice trvale udržitelného prostředí. Využití zemědělské krajiny je v dnešní době řešeno zcela nevhodně. Kvalitní, zemědělsky využitelná půda je významně pohlcována rozšiřováním zástavby, ať už rozrůstáním „satelitních městeček“ nebo vytvářením komerčních skladovacích ploch. Proti tomu špatně využitelná půda, například v horách, je využívána minimálně, je přeměňována v louky nebo jsou na ní vysazeny stromy. V horším případě je ale půda zcela opuštěna a zarůstá hospodářsky nevyužitelnými rostlinami.

Největší hrozbou pro malebnost české venkovské krajiny a její pitoreskní ráz je její unifikování, globalizace, setření krajových odlišností, vytvoření homogenního jednolitého prostředí. Zjednodušení vede k uměleckému znehodnocení, krása se rodí v diverzitě krajiny, regionálních odlišnostech, které určují unikátní ráz každé vesničky, přičemž si dovedou udržet společný znak, pouze jinak vyložený a užitý v jiných souvislostech. Dříve byl člověk determinován technickými omezeními, jednoduchými technologiemi. Dnes však technologie umožňují dosáhnout

⁵ Krajina. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 10. 2. 2012 v 18:33 [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Krajina>

⁶ MÍCHAL, Igor. Netknutá příroda jako součást kulturní krajiny?. *Tvář naší země - krajina domova: 1. ročník konference o krajině*. Vyd. 1. Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Barta, Studio JB, c2001, str. 49 - 58.

⁷ Knihy jsou citovány v Seznamu pramenů a literatury.

téměř veškerých zvolených možností a řešení, což způsobuje vznik nesmyslných a neúčelných patvarů.

Vztah člověka a krajiny

Krajina je prostředníkem mezi lidmi a přírodou, lidmi a Bohem a mezi lidmi navzájem.

Člověk již od počátku svého bytí vytvářel památky, zprvu jsou to pouze doklady jeho existence, poté účelové předměty a následně projevy duchovního cítění. Lidská činnost se ale v krajině objevuje až od neolitu, od počátku usedlého způsobu života, kdy se zdrojem obživy stává zemědělství. Lidé přetvářeli prostředí na zemědělsky využitelnou půdu, tato změna byla však pouze dočasná, protože půda se po nějaké době vyčerpala a neplodila dostatek potravy, lidé tedy museli migrovat přibližně v třicetiletých cyklech na nová stanoviště a jimi přeměněná půda se vrátila do původní podoby. Až při dlouhodobějším pobytu na jednom místě byly vytvářeny památky nepotřebné přímo k zemědělství, ale k jiným účelům, především duchovním.

Lidstvo má obecně tendenci vytvářet si stabilní díla, tato díla jsou podmíněna lidským myšlením, které již ale samo o sobě neposkytuje takovou míru stability. Lidé mají nutnost upevňovat prvky v proměnlivosti a vytvářet si stabilní body, jak v mysli, tak v reálném prostoru. Příroda i mysl zároveň poskytují prvky stability i chaosu, racionální i iracionální. Například přírodu tvoří velmi stabilní materiály a ekosystémy mají také dlouhodobě udržitelný charakter, avšak proti těmto stabilitám působí destruktivní síly, směřující k rozpadu a odumírání. V přírodě se vyskytuje křehká rovnováha chaosu a stacionárních bodů. Vlastnost potřeby stability v lidských myslích vytváří potřebu stabilizace přírody, protože je mnohem snazší změnit naše okolí než sebe. Stabilními body v krajině jsou právě památky, vytvářející kulturní krajinu, která se jako celek i jednotlivost snaží jít proti zapomnění a destrukci v čase.

Dalším důvodem vzniku památek je lidská tendence odlišení vlastní existence od zvířecí. Člověk vyvyšuje vlastní existenci nad ostatní živočichy a snaží se to různými způsoby dokázat. Jedním z nich je vytváření projevů vlastní existence přetvářením již existujícího přírodního prostředí na prostředí kulturní, tedy lidem blízké a vlastní. Přitom člověk v důsledku není až tak vzdálen od přírody, ale snaží se toto spojení přetrhout a vytvořit vlastní, samostatnou existenci, nezávislou na svém okolí.

Další změna nastala při získání určité nezávislosti na půdě, čehož bylo docíleno zefektivněním zemědělství, kdy bylo možné vyrábět větší množství produktů, než byla vlastní spotřeba. To umožnilo specifické vrstvě obyvatelstva opustit zemědělskou činnost a získávat obživu prostřednictvím vyrobených a prodaných předmětů. Toto osamostatnění od půdy a přírody způsobilo, že bylo možné vnímat krajinu i z estetického hlediska. Pro obyčejného věřícího sedláka byla příroda pouze prostředím, se kterým musel bojovat o svou obživu. Jako vrchol estetičnosti považoval takový rolník jednoduchou, rovnou, nečleněnou krajinu. Pouze vrchní vrstvy společnosti mohly obdivovat krásu a malebnost přírody a krajiny.

Pojetí přírody jako nepřítel, se kterým se musí bojovat o přežití, vytvořilo až křesťanství. V předkřesťanských dobách byla příroda brána jako božstvo, vůči kterému je lidstvo pouze v podřízeném vztahu a musí se mu podřizovat. Předkřesťanské památky tedy vznikají pro obětování, za účelem uctění a spříznění s přírodou. Se vznikem a rozšířením křesťanství se stav mění, člověk se přesunul z role podmaněného do pozice uzurpátora, který si přírodu podmaňuje, kdy památky tvořily ochranu proti přírodním silám. Člověk však nedosáhl vrcholu svého vývoje, nad sebe postavil nehmátného, všemocného boha, kterému se podřizuje. Lidstvo se ale stále snaží dosáhnout božských výšin. Jedním z prostředků k tomuto dosažení jsou památky,

kteří mají především pamětní účel, tyto památky usilují o uchování odkazu existence jedince nad rámec běžné časové limitace. Zahrávají si tedy s principem věčnosti, což je jeden z atributů božskosti. Krajina se tedy stala prostorem k vyjádření existenčních potřeb.

Až dnešní doba umožňuje hodnotit a vnímat přírodu z estetického hlediska všem lidem z vyspělých států. Dnešní doba poskytuje natolik velké odtržení od přírody, že vzniklý distanc nám dává schopnost nevnímat přírodu pouze jako nepřítele, ale jako objekt našeho zájmu. Dokonce i současný zemědělec je schopen takto přírodu vnímat, umožňuje mu to vyspělá mechanizace v zemědělství, která ho od přírody odděluje a již na ní není téměř závislý. Příroda, potažmo půda, je již pouze objekt k získávání peněz jako každý jiný, veškerá spřízněnost a spojitost s přírodou byla potlačena. Odtrhnutí od krajiny bylo také zčásti způsobeno změnou hospodářských postupů, tedy přerušením kontinuity v zemědělství. Ztráta členěné krajiny a vznik současné jednotvárné krajiny nám změnil obraz ideální krajiny, kdy se snažíme opět usilovat o obnovení mezí a starých cest, protože je podle nás jejich umělecká hodnota vyšší než nečleněná krajina. Se současným způsobem života však není jednoduché navrácení krajiny do původnějšího stavu, protože půda musí být využívána, aby stačila pokrýt spotřebu.

Současný člověk je od volné krajiny odtržen. Vždy platilo, že lidská díla vznikala ve volné krajině pouze na místech, kde se lidé pohybovali, tedy především u cest, komunikací. Dnes velké množství památek, například křížků v polích, božích muk u cest, kapliček u pramenů, zaniká, protože cesta, která k nim původně vedla, zanikla. Ukázkou současnosti je, že tyto památky u cest jsou nahrazovány billboardy a světelnými reklamami podél silnic a dálnic. Posledními záchvěvy duchovna ve volné krajině, které je přebíjeno komerčním využitím, jsou drobné památníčky, křížky a věnce na místech dopravních nehod. Jsou to dnešní alternativy starých pamětních křížů. Nejsou spojeny výhradně s vírou, jsou památkou zemřelého člověka. Tyto jevy jsou dokladem dnešní společnosti a jejího myšlení. Dnes již neprocházíme krajinou, omezujeme se pouze na průjezd po silnici, kdy míjíme vše kolem nás, a pouze až tak zásadní událost jako smrt, v nás dokáže vzbudit pozornost ke svému okolí. Křížky v polích dnes stojí osamoceně, bezúčelně, bez spojení se světem, bez cesty, po které by se k nim bylo možné dostat. A pokud již se vydáme do krajiny, jsme omezeni na postoj vnějšího pozorovatele, turisty, již nejsme součástí okolí.

Krajiny vnitřní a vnější

Krajinu jako pojem je možné rozdělit na dvě odlišné sféry - na krajiny vnitřní a vnější. Tuto problematiku řeší Václav Cílek ve své knize *Krajiny vnitřní a vnější*.⁸ Vnější krajina představuje v podstatě obecný pojem „krajina“, tedy veškeré naše reálné okolní prostředí. Vnitřní krajina by mohla být označena přibližně jako syntéza duše a mysli, tedy celé nehmateriální prostředí uvnitř každého člověka. Vnitřní krajina je definována víceméně pouze na hypotetické úrovni a zabývá se jí spíše psychologie a sociologie. Vnitřní krajina je pouze jiné označení vnitřních pohnutek člověka, které je díky tomuto pojmu možné určit a zároveň zevšeobecnit.

Vnitřní krajina je vrozena a obsahuje především primitivní, původní prvky chování. Při socializaci člověka je překryta a změněna vlivy společnosti a vnější krajiny. Vnitřní krajina nás ovlivňuje na základní úrovni a determinuje naše obecné prvky osobnosti. Vnitřní a vnější krajiny jsou navzájem propojené. Vnější ovlivňuje a mění tu vnitřní a vnitřní je zase skrz činnost schopna

⁸ CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablečného štrůdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. 2., dopl. vyd. Praha: Dokořán, 2005.

Krajina, kulturní krajina

pozměnit tu vnější. Vnitřní krajina výrazně ovlivňuje náš výběr vnější krajiny a času stráveného v ní. Nesoulad mezi vnitřní a vnější krajinou vyvolává nespokojenost a nutkání k přetvoření okolí do podoby vnitřní krajiny. Neustálé proměny ve vnitřní a vnější krajině, podmíněné novými vjemy, způsobují neustálou proměnlivost reálné krajiny a její neukončenost, což znemožňuje její statické uchopení v delším časovém horizontu.

Dnes již není vnitřní krajina utvářena blízkým okolím v takové míře, jako tomu bylo v minulosti, významněji působí jiné vlivy. Nejvýraznější je dnes zcela jistě moderní informační průmysl, který byl dříve tvořen pouze nejbližším lidským okolím. Dnes se okolí, které můžeme sledovat, rozšířilo natolik, že je možné jednodušeji sledovat informace pocházející z druhé strany světa, než z vedlejší vesnice. Takovýto přísun informací zcela změnil vzhled naší vnější krajiny, která svým působením pozměňuje krajinu vnitřní. Důsledkem je, že naše blízké okolí se neshoduje s vnitřní ani vnější krajinou, takže se ho snažíme přeměnit do podoby obrazů, pocházejících z celého světa.

Nesrovnalosti mezi vnější a vnitřní krajinou zapřičiňují jednání jako je cestování. Člověk se snaží hledat místa co nejpodobnější vnitřní krajině ve větším území, než mu poskytuje jeho domovina. Na místa, která se s jeho vnitřní krajinou poměrně shodují, se vrací i několikrát. Pokud však člověk nemůže najít zpodobnění své vnitřní krajiny v reálném světě, utíká se do své fantazie, kde si prostřednictvím sebe vytváří vlastní vnější krajinu.

Drobné památky

Termín „drobné památky“ není zanesen v žádné právní normě, jeho užití je víceméně pouze ustálené, jedná se tedy o neoficiální pojem. Pojem drobné památky byl vytvořen především pro odlišení drobné venkovské architektury od „velkých“ stavebních památek, kdy hlavním rozdílem je měřítko velikosti, účel, význam v krajině. Důvod, proč takto památky rozlišovat je, že drobné památky a jejich ochrana je nutná k zachování volné krajiny, jako prostoru k životu, kdežto velké stavební památky (nadále označované pouze jako velké památky) jsou nutné pro zachování rázu shluku staveb, tedy zástavby. Soubor drobných památek netvoří zcela přesně vymezený soubor objektů, některé objekty totiž stojí buď velikostí, či významem na hraně mezi drobnými a velkými památkami.

Nejzásadnější rozdíl mezi drobnými a velkými památkami je v jejich významu a vyznění v rámci krajiny. Velké stavební památky mají zásadní význam na vnímání jejich okolí, utváří jeho ráz. V podstatě tvoří samostatný, ukončený objekt bez potřeby okolního prostoru; mohou existovat sami o sobě. Jejich nejčastější výskyt je v rámci zástavby a tvoří často její výrazné rysy.

Drobné památky na rozdíl od velkých jsou s krajinou úzce spjaté a potřebují ji ke své existenci, protože bez ní by tvořily pouze neukotvený, bezvýznamný objekt. Okolní krajinu dotváří, ale neudávají jí hlavní ráz; krajina zpětně utváří výraz těchto památek vnímaný pozorovatelem. Jsou nedílnou součástí krajiny v širokém okolí lidského osídlení a jsou přístupny všem a všude. Krajina se sice časem proměňuje, ale drobné památky jsou v ní zachovány a tvoří spojnici mezi navršenými horizontálními časovými vrstvami. Nad uměleckostí a historičností u těchto památek převažuje pitoresknost, půvab, naivita, čistá lidskost bez příkras. Drobné památky nejsou na rozdíl od velkých památek středem pozornosti, přesto mohou být fascinující. Jsou vytvořeny z přírodních materiálů, získávaných většinou z nejbližšího okolí. Tyto stavební materiály jsou částečně upraveny nebo pouze přeskupeny rukou člověka.

Drobné památky jsou zajímavé svou formou a také častou nejasností minulosti těchto památek, která povoluje uzdu lidské představivosti, a tak spojuje současného člověka s památkou poutem vlastního příběhu. Kromě této umělé mystičnosti mají drobné památky v sobě důkaz o veškeré existenci lidstva, ukrývají vyjádření vnitřních pohnutek, strachů i nadějí, je to syntéza projevů nás samých a našeho okolí v nás.

Stavba drobných památek byla podmíněna účelovostí památky, ať už komemorativní, zemědělskou, topografickou, či jinak užitkovou. Jejich vznik byl nejčastěji iniciován ze strany obyčejných lidí, přesto se u některých objevuje původ církevní, nebo dokonce státní. Drobné památky zakotvují osobní příběh, či vize do veřejné krajiny. Ve vztahu k místu dodává krajina památce autentičnost a umožňuje jeho zachování. Jejich dopad a význam je pouze regionální, avšak při pojetí většího, rozmanitého souboru drobných památek je možné vytvořit vliv dalekosáhlejší a významnější.

Všechny drobné památky mají jeden společný význam, kvůli kterému však nemusely vzniknout, a to uchování určité informace, ať sakrálního, světského, topografického, či právního charakteru. Představy o památce se v průběhu věků vyvíjí, zapomínají a znovu vznikají, čímž se památka přizpůsobuje příslušné době a dobovému myšlení. Pokud je původní informace nesprávně vyložena nebo dokonce zapomenuta, neztrácí drobná památka svůj význam, lidská představivost vytvoří novou, aktualizovanou verzi příběhu, který je ovlivněn úhlem pohledu každého pozorovatele. Bez změny vložené informace by památka překážela myšlení lidí a nedokázala

by se dochovat do současnosti. Drobné památky většinou stojí mimo stát, církev, dějiny obecné i národní. Těmito vlivy byla sice ovlivňována jejich vnější podoba, ale samotný akt vytváření drobných památek pochází od obyčejných lidí a vychází z jejich potřeb. V širším pojetí to jsou bezčasové útvary, stojící v dlouhodobě existujícím prostředí, vnímané z aktuálního okamžiku pozorovatelem.

Zkoumání problematiky drobných památek se dotýká mnoha oborů, jako například památkové péče, ekologie, sociální geografie, religionistiky, obecných dějin, dějin umění, regionalistiky, urbanismu a dalších. Proto je problematické drobné památky komplexně zhodnotit, protože každý vědec řeší problematiku ze svého pohledu a provést syntézu těchto odlišných pohledů je obtížné.

Prvně se zájem o drobné památky objevuje pouze výjimečně u jednotlivých badatelů, pro zajímavé osudy a formu drobných památek. Postupně si badatelé i laická veřejnost uvědomují odlišný charakter drobných památek a jejich ohrožení. V 19. stol. pozornost věnovaná drobným památkám probíhá prostřednictvím popisných a identifikačních soupisů, které se postupně rozvíjejí v definování památkových zákonů.⁹ Drobné památky byly využity v rámci národního obrození, jako doklady kořenů vlasti a národa. Jejich příběhy také inspirovaly velké množství regionálních umělců a spisovatelů.

Ochrana a péče o drobné památky

Budoucnost drobných památek je úzce spojena s budoucností vztahu člověka s krajinou. Pokud nebudeme pečovat o drobné památky, zmizí podoba malebné české krajiny, která je založena právě na těchto malých svědcích minulosti, které se před námi nečekaně objevují při putování krajinou. Drobné památky jsou s krajinou natolik úzce spojeny, že je často až přehlízíme a nevnímáme. Stojí v krajině zcela samozřejmě a není pro nás myslitelné, že by mohly vymizet. Právě uvědomění, že jejich existence není samozřejmá, je třeba k jejich zachování. Drobné památky sakrálního charakteru jsou silně závislé na existenci věřících lidí, z jejichž strany vznikly. Trend snižování počtu praktikujících věřících bude mít za následek ztrátu sakrálního charakteru staveb. Tento charakter se změní na čistě umělecký, čímž budou drobné památky ochuzeny o jeden z nejvýznamnějších smyslů, který plní.

V dnešní přehlcené době, plné silných, ale dočasných vjemů, si už i obyčejný člověk hledá stabilnější prostředí, utíká k výrazově sice chudšímu, ale zato vnitřně silně nabitému dlouhodobému prostředí, stylizujícímu se často do podoby obyčejné venkovské krajiny s výskytem drobných památek. Důsledkem častého vídání drobných památek se vůči nim vytváří určitá nevnímavost. O obnovu a ochranu se tedy snaží spíše lidé, v jejichž okolí takovéto památky chybí, nejsou zaujatí vůči takovémuto prostředí, nejsou drobnými památkami přehlčeni. Tyto ochránce nečastěji tvoří lidé z měst. Přestože takoví lidé mohou mít i ve vlastním prostředí památky hodné pozornosti, je jim často milejší věnovat se památkám jim neznámým v nevlastním prostředí.

Vysoký počet drobných památek brání jejich využití jako důležitého turistického cíle. Jejich neurčitelný, ale vysoký počet ztěžuje jejich lokalizaci, tudíž i výběr určité destinace turistou. Drobné památky jsou pouze doplňky turistické atraktivnosti, ale stěží budou tvořit její hlavní část. Tato částečná turistická nevyužitelnost zabraňuje také tomu, aby byly drobné památky využívány pouze z komerčního hlediska, čímž se neztratí jejich osobitý výraz.

⁹ HÁJEK, Tomáš, Irena BUKAČOVÁ. *Příběh drobných památek: (od nezájmu až k fascinaci)*. Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Bárta, Studio JB, 2001, 137 s. Krajina domova, sv. 1, str. 50.

Drobné památky

Pro nevysokou uměleckou hodnotu a časté soukromé vlastnictví je péče o drobné památky podmiňována spíše morálními než zákonnými pohnutkami a je řešena ze strany jednotlivců nebo nepočetných skupin nadšenců, kteří jsou ve svém okolí považováni za „blázny“. Pro ochranu drobných památek je třeba, aby celá společnost pochopila důležitost krajiny a jejích prvků jako celku. Snaha nesmí být ponechána pouze na skupině nadšenců. Lidé musí obnovit svůj vztah s krajinou, aby jí porozuměli. Stačí lidi přesvědčit, aby se do krajiny vydali, nebo spíše jim ukázat, že tu stále ještě kolem nich nějaká krajina zůstává, ale za nějakou dobu být nemusí. O drobných památkách by lidé měli vědět a navštěvovat je, ale jejich známost nesmí být příliš vysoká, protože se zvyšuje možnost krádeže za účelem prodeje, nebo vandalství. Turistický ruch poškodí památky také po fyzické stránce, kdy může znečistit okolí památek, sůl ze silnic narušuje strukturu kamene atd.

Již dlouhou dobu je praktikován trend, že drobné památky jsou chráněny především prostřednictvím soupisů, obsahujících popis objektu, jeho polohu, historii, či případné fotografie. Soupisy jsou ale pouze defenzivní ochranou, samy o sobě stavby neochraňují, chrání pouze záznam o nich, nikoliv památky samotné. Soupisy sice zvyšují informovanost a povědomost o drobných památkách, ale měly by být pouze přechodným stádiem v ochraně památek. Dnes je již nashromážděno obrovské množství informací o drobných památkách, přestože ani zdaleka nedosahuje celkovému množství, což ani není s proměnlivostí a obsáhlostí krajiny možné. Soupisy jsou sice hodnotným přínosem pro ochranu památek, ale je třeba přejít do aktivnějšího přístupu, je nutné vychovávat celou společnost, aby opět našla vztah s krajinou a nadále ji neopouštěla. Je třeba lidem ukázat, co mají kolem sebe, sami to totiž nejspíše nenajdou.

Typologie drobných památek

Uchopení rozdělení drobných památek je problematické pro jejich vysokou diverzitu. Pro jejich různorodost je možné je rozdělovat podle původu, původního účelu, formy, funkce, materiálu, doby vzniku atd. Každá z těchto kategorií se ještě vnitřně diferencuje a v podstatě jedno dělení, nezáleží na tom, z kterého úhlu je rozdělování řešeno, nakonec zahrne většinu výše jmenovaných aspektů. Při hledání, hodnocení a určování v krajině je ale určitě zcela nejvhodnější rozlišování podle podoby objektu, tedy vnější formy. Nejobširnější dělení je na drobné památky stavební a kulturně podmíněné přírodní památky, pozorovatel v krajině tedy ví, na jaké projevy lidské činnosti se soustředit.

Stavební památky

Drobné stavební památky jsou tvořeny architektonickými objekty, postavenými z přeměněných přírodních materiálů, které stojí v rámci krajiny a zároveň jsou její součástí.

Skulptury

Sochařské objekty s vnesením nejčastěji sakrálního významu, sloužící k ochraně a uctívání. Nejčastější podobou je kamenná socha s podstavcem, na našem území je nejčastějším a nejoblíbenějším zobrazovaným svatým Jan Nepomucký. Uctívání těchto objektů často přesahovalo až do modlářství, kdy již nebyl uctíván obsah vyobrazení, ale vyobrazení samotné.

Kříže

Kříž je zobrazením Kristova utrpení, ukřižování na kříži. Jako objekt vizualizuje samotnou víru, vytváří ji zhmotnitelnou a uchopitelnou. Vývoj užití symbolu kříže byl dlouhý, jeho užití je tedy rozsáhlé, především se ustálilo jako výraz příslušnosti ke křesťanské víře. Objevuje se na sakrálních stavbách,

Drobné památky

ale někdy také na stavbách čistě světského charakteru. Samostatné kříže se objevují často u cest, na polích. Se symbolem kříže se setkáváme v podstatě denně.

Samostatných křížů existuje několik typů. V práci jsem kříže rozdělil na kamenné a složené, které jsou od sebe odlišeny především formou, ale také částečně účelem i stářím.

Kamenné kříže – Kamenné objekty vzniklé v období přibližně od 13. do 18. stol., vytvořené z jednoho kusu kamene, které nesou svým tvarem či vytesaným reliéfem symbol kříže. Tyto kameny jsou mezi veřejností označovány výhradně jako smírčí kříže, tedy že jejich původ je spojen se smírčím vyrovnáním hrdelního zločinu. Smírčí vyrovnání bylo prvkem mimosoudní dohody ve středověkém právu. Toto vyrovnání muselo nutně obsahovat „smírčí smlouvu“, ve které byl definován trest, který musel zločinec splnit na důkaz lítosti a pokání nad svým činem. Tento trest byl nejčastěji tvořen peněžním vyrovnáním rodiny pozůstalých, ale také někdy obsahoval netypický akt vyjádření pokání, vyžadovaný rodinou pozůstalých, mohlo se jednat o odprošení rodiny, nebo právě postavení kříže na místě vraždy na její paměť a vyjádření kajícího pachatele. Smírčí smlouvy, ve kterých je určeno postavení kříže, sice existují, ale ve srovnání s počtem křížů, označovaných jako smírčí, je jejich počet pouze nicotný.¹⁰

Jeden z dalších nejrozšířenějších výkladů původu křížů, tedy původ cyrilometodějský, říká, že kříže postavili Cyril a Metoděj při své misii do našich zemí, nebo lidé jimi obrácení na křesťanství, jako památku na jejich kázání. Stáří kamenných křížů však není tak značné, aby je bylo možné zařadit do této doby a Cyril a Metoděj by zcela jistě takové množství křížů za dobu své misie u nás postavit nedokázali. Původ kamenných křížů je možné tedy přiřadit pouze pamětnímu účelu, kdy kříže vyrobila nejčastěji rodina na paměť nehody nebo nešťastného úmrtí jednoho ze členů.

Složené kříže – Kříže složené z několika částí, které mohou být z rozdílného materiálu. Na rozdíl od kamenných křížů jsou mnohem mladší a také složitější, zdobenější. Nejčastějším typem je litinový nebo kamenný krucifix s pískovcovým podstavcem, na podstavci bývá vyryta modlitba, věnování, či jména pořizovatelů. Je však mnoho dalších forem křížů, odlišných materiálem, tvarem, nebo uměleckým stylem. Složené kříže jsou nejčastější objekty sakrálního charakteru, které vidáme ve volné krajině, především u křížení cest. Dnes při rozorávání mezí a rušení cest se mnoho křížů vyskytne uprostřed polí bez přístupové cesty, pouze ve společnosti jednoho, či dvou stromů. Takto osamělé památky jsou jedním z nejsmutnějších a přitom nejkrásnějších prvků krajiny. Složené kříže byly stavěny nejčastěji sedláky na vlastním pozemku na důkaz vlastní religiozity, osobní reprezentace, cestě k vykoupení, jako poděkování za záchranu v nouzi, před nebezpečím, či na památku výrazné události, například neúrody, úmrtí potomka atd. V případě úmrtí se odlišují od kamenných křížů tím, že nejsou stavěny výhradně na místě smrti. Obecně se tedy nejedná o památky primárně vyzdvihující víru, ale vlastní existenci a smýšlení člověka.

Boží muka

Stavba ve tvaru sloupu nebo pilíře. Vrchní část bývá rozšířená, což tvoří tzv. hlavici, obvykle krytou stříškou. Hlavice obsahuje výklenek pro sošku, obraz, či dřevořezbu nebo reliéfní zobrazení biblických motivů, či světců. U božích muk převažuje vertikální rozměr, což pozorovatele vybízí k pohledu do nebe. Oproti křížům můžou boží muka využít mnohem větší prostor k vyjádření. Motivace jejich stavby byla v podstatě totožná jako u složených křížů, popsanych výše.

¹⁰ KMOŠEK, Matěj. *Kamenné kříže a křížové kameny okresu Svitavy*. Sebranice, 2011. Seminární práce. Gymnázium A. Jiráka Litomyšl.

Drobné památky

Kapličky, kaple

Samostatně stojící sakrální stavby, které slouží jako křesťanské modlitebny, zasvěcené uctívání Boha, Panny Marie a světců. Vyskytují se buď na vesnické návsi, kde nahrazují funkci kostela, nebo ve volné krajině, kde fungují jako cíle poutí nebo neplánované zastávky k modlitbě.¹¹ Velikost kaplí se pohybuje od drobných výklenkových kapliček až po rozsáhlé stavby, blízcími se velikostí kostelu. Kaple mnohou mít zvoníčku, ve vnitřním prostoru bývá oltář a obrazy svatých, ve větších kaplí je běžné umístění lavic. Kapličky je možné rozdělit podle jejich přístupnosti z okolí, kdy se dělí na prostorové a výklenkové.

Prostorové kapličky – Kapličky, u nichž je plocha oddělující vnitřní prostor kapličky od jejího okolí, tvořena z převážné části neprůhlednými materiály, tedy se jedná převážně o dřevěné dveře. Ve dveřích se mohou objevovat okna, či mřížování, avšak musí převažovat plná plocha dveří. Jejich název je možné vyjádřit také jako „zavřené kapličky“. Toto oddělení od okolního prostoru má význam pro návštěvníka, protože jestli se chce pomodlit, musí do kaple vejít, čímž je nucen vykonat určitý čin pro svou víru. Modlitební prostor je tedy odlišený od okolí, čímž nemohou věřícího vyrušovat vnější vlivy a může se soustředěně věnovat své modlitbě.

Výklenkové kapličky – Kapličky, u nichž je plocha mezi vnitřním a vnějším prostorem tvořena převážně průhledným materiálem, tedy skleněnou výplní, železnou mříží, či dřevěným mřížovým, které umožňuje nahlédnutí do vnitřního prostoru bez nutnosti vstoupení. Název výklenkové kapličky je možné nahradit pojmem otevřené. Při modlitbě u těchto kapliček se člověk nachází mimo stavbu, což také nelimituje počet účastníků modlitby a je proto tento typ kapličky obvyklejší pro poutní místa. Tím že člověk nemusí vstoupit do stavby, není jeho zážitek upevňován, jeho hodnota proto může být pro člověka nižší než u prostorových kapliček.

Studánky

Pojem studánka je buď označení pramenu, nebo stavby postavené na prameny. Studánka - stavba slouží k regulaci, či uchování pitné vody. Jsou tvořeny nejčastěji drobnými kašnami, nad kterými stojí stříška pro zabránění znečištění vody. V dnešní době mnoho studánek zaniká, tento zánik má dva hlavní důvody. Funkce studánek, tedy přísun pitné vody při cestování, se stává v době plastových lahví turistů téměř bezvýznamnou. Druhý důvod je, že studánky již svou funkci nemohou plnit, buď proto, že prameny zanikají díky změně vodních toků, způsobené zemědělstvím, nebo jsou prameny znečištěny a voda z nich není pitná.

Kamenné hraniční mezníky

Kameny, nápadné svým tvarem, či velikostí, různými způsoby označené, nebo v pozdější době drobně opracované obdélníkové kameny, často s vyrytým letopočtem, erbem, nebo písmeny, označujícími vlastníky sousedících panství. Hraniční mezníky vytyčovaly hranice, oddělující státní útvary, panství, katastry obcí, vlastnictví polí a lesů, tedy vytyčovaly majetkoprávní území. U nejstarších mezníků byla velikost kamene odvozena od důležitosti hranice, kdy těžší kameny bylo možné hůře přesunout.¹²

¹¹ HÁJEK, Tomáš, Irena BUKAČOVÁ. *Příběh drobných památek: (od nezájmu až k fascinaci)*. Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Bárta, Studio JB, 2001, 137 s. Krajina domova, sv. 1, str. 62 - 63

¹² HÁJEK, Tomáš, Irena BUKAČOVÁ. *Příběh drobných památek: (od nezájmu až k fascinaci)*. Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Bárta, Studio JB, 2001, 137 s. Krajina domova, sv. 1, str. 51 - 55

Drobné památky

Triangulační body

Uměle vytvořené body v krajině, sloužící k měřičským účelům, nezávislé na vnějších vztazích. Triangulační body jsou prostředkem k přenesení reálného povrchu do kartografických map. Toto přenesení má význam pro zaznamenání a uchování informací o prvcích v krajině. Triangulační body mají čistě praktický účel, slouží k orientaci, od těchto bodů jsou odvozovány další body v krajině.

Přírodní, kulturně podmíněné památky

Přírodní, kulturně podmíněné památky jsou tvořeny objekty přírodního charakteru, vytvořenými člověkem, který pouze přeskupil, přesunul přírodniny za určitým účelem. Tyto památky pro jejich podobu často nebereme jako projev lidské činnosti, považujeme je většinou za přírodní, vznikající přirozeně.

Terénní vymezení hranic

Do této skupiny patří například hraniční příkopy, jámy, valy, zídky a meze. Hranice se často odvíjeli také od přírodních prvků, například řek, údolí nebo horských masivů, tato vymezení hranic však nepatří do drobných památek, protože mají čistě přírodní původ. Hraniční příkopy, jámy a valy nejčastěji oddělovaly území dvou států. Zídky rozdělovaly buď pozemky dvou vlastníků, nebo také jednotlivé pastviny, kdy zídky zabraňovaly pohybu zvířat. Meze jsou tvořeny neobdělávaným pruhem půdy, který odděloval dvě různá pole nebo obecně pozemky. Převážná většina těchto reliéfních vymezení hranic dnes již neexistuje, pouze minimum jich plní původní účel, ostatní dodnes zachovalé jsou pouze doklady historického vymezení hranic.

Remízky

Zalesněná část pole, shluk stromů, sloužící jako útočiště zvěře, vytvářející ekologicky prospěšné prostředí. Dnes existuje v krajině oproti minulosti pouze nepatrný počet remízků, což se projevuje na snižování množství zvířectva a biodiverzity ve volné krajině. Remízky také vytvářejí mikroklima, které ovlivňuje, především zvlhčuje okolní prostředí a funguje jako větrolam.

Aleje

Jedná se o řadu stromů v pravidelných rozestupech, doprovázejících vodní toky, komunikace, hranice pozemků. Alej určuje směřování, průběh pohybu, slouží k upoutání pozornosti, zdůraznění, zakládá na opakování stejného prvku. Aleje byly vytvářeny jako architektonický prvek ke zvýraznění stavby, dnes je jejich nejobvyklejší podobou řada stromů podél silnic.

Památné stromy

Stromy vysazované záměrně na paměť určité události. Památnými stromy se stávají také stromy vysokého stáří, vzrůstu nebo stromy tvořící krajinné dominanty, ke kterým se druhotně vytvořila pověst, spojená s jejich původem, nebo významnou událostí pojící se se stromem. V našem státě je velké množství památných stromů, jejich ochranu má na starosti stát.

Polní, lesní, úvozové cesty

Komunikace, vytvořená lidmi kvůli potřebě přesunu. Polní a lesní cesty jsou důležité pro obhospodařování půdy. Úvozové cesty vznikly dlouhodobým využíváním cesty, která se zahloubila pod úroveň okolního terénu, což bylo způsobeno nízkou tvrdostí podloží a následné eroze. Úvozové cesty jsou pouze podkategorií polních a lesních cest, přesto se svou formou zásadně odlišují. Počet a stav veškerých původních cest se dnes velmi mění, polní cesty zanikly kvůli scelování pozemků, lesní cesty jsou ničeny mechanizací a musejí vznikat nové, úvozové cesty dnes již nejsou vhodné pro automobilovou dopravu, proto často existují, aniž by je někdo využíval.

Příkladová studie drobných památek na Vysokém Lese

Pro ochranu drobných památek nestačí vytvářet pouze obsáhlé soupisy, je třeba aktivně zasahovat do ochrany, případně obnovy památek. Pouhým soupisovým uchováním informace o památkách bez přímého hmatatelného vztahu se pro obyčejné lidi význam drobných památek ztrácí, je třeba ho nějakým způsobem obnovit. Předkládám zde studii, zabývající se drobnými památkami v oblasti Vysokého Lesa. Je složena ze soupisové části, popisující zdejší drobné památky, a části zabývající se plánem obnovy tří zaniklých kapliček. Samotný soupis je pro většinu zdejších obyvatel téměř bezcenný, proto zde bude učiněn krok k obnovení některých drobných památek za účelem obnovení vztahu místních lidí ke krajině.

Oblastí Vysokého Lesa je myšleno území osady Vysoký Les a okolních lesů mezi obcemi Sebranice a Chmelík ve Svitavském okrese. V oblasti Vysokého Lesa se nachází několik drobných památek různého druhu. Je to zároveň místo, kde se na úzké hranici dennodenně střetávaly dva rozdílné národy, český a německý. Dnes toto místo zažívá odliv obyvatel. Nezáměr o toto místo není způsoben nízkou turistickou atraktivností, přes osadu vede cyklistická trasa a v jejím nedalekém okolí jsou dvě významné přírodní památky. Tato oblast však ztratila mnoho ze své podoby po odsunu Němců v roce 1945. Právě němečtí obyvatelé nedalekého Chmelíka, kterým patřila velká část pozemků zdejších lesů, luk v údolích mezi lesy a polností až k samé osadě Vysoký Les, nejvýznamněji vtiskovali do zdejší krajiny své příběhy, načež tyto projevy udržovali. Po výměně obyvatel však byl ztracen vztah ke zdejší krajině a toto odcizení bylo navíc umocněno čistě hospodářským využitím lesů bez ohledů na ekologické hledisko. Většina drobných památek v okolí proto upadla do zapomnění.

Cílem této části práce je tedy nastínit historii zdejší oblasti a ukázat, jak by bylo možné obnovit vztah zdejších obyvatel ke svému okolí. Tato snaha o navrácení okolí zpět lidem proběhne prostřednictvím obnovy tří zaniklých kapliček. Obnova sama o sobě by však byla pro zdejší obyvatele zcela jistě nedostačující. K znovuvytvoření vztahu lidí ke krajině je třeba je do obnovy zapojit. Právě spojením osobní angažovanosti lidí na základě historického podtextu je možné navrátit lidi do krajiny a opět je spojit s jejich okolím.

Osada Vysoký Les

Osada Vysoký Les se nachází 3 kilometry na východ od obce Sebranice, již je částí. Přesněji patří do katastrálního území Pohora. Okolní lesy patří do katastru několika dalších obcí. Lesy na sever od osady patří většinou do katastru obce Trstěnice, lesy na jih se dělí mezi obce Chmelík, Lezník, Sebranice a Květnou. Vysoký Les je ještě dodnes často nazýván Hochwald, starší podoba názvu je Hohenwald.

Zkoumání historie osady je velmi ztíženo tím, že osada nikdy nebyla pod přímou správou žádné obce, byla to částečně samostatná jednotka, spravující okolní lesy, a podléhající přímo vlastníkovu panství, přesto měla jistou závislost na obci Sebranice. Vysoký Les nikdy neměl vlastní kroniku nebo se alespoň nedochovala do dnešních časů. V kronikách Sebranic a Pohory je možné dohledat pouze několik sporadických zmínek týkajících se důležitých událostí. V německé kronice Chmelíka je pouze jediná zmínka týkající se smrti Johanna Schlesingera, přestože Němci osadu a její okolí navštěvovali hojně. Zjištěné informace pocházejí právě z těchto roztroušených zmínek, ale především z výpovědí pamětníků.

Příkladová studie kapliček na Vysokém Lese

Osada byla založena roku 1817 na popud hraběte Jiřího Josefa Valdštejna¹³ na jeho panství v konečné fázi tzv. Velké kolonizace¹⁴. První budovou byla myslivna, č.p. 1, postavená již roku 1770, která se dochovala až dodnes a stojí v severní části obce. Myslivna byla postavena ve tvaru čtyřbokého uzavřeného dvorce. Materiál pro cihly na stavbu se těžil na místě zvaném „hliňák“, kde se cihly zároveň nejspíše vypalovaly. Místo hliňák je oblast na jih od osady a v rámci této oblasti byla postavena hájovna, která zde také stojí dodnes. Roku 1861 byla údajně postavena kaplička sv. Anny na Vysokém Lese na popud hraběnky z Valdštejna.¹⁵

Největší rozmach osada zažila v letech 1880 – 1892, kdy zde stálo 15 domů se 103 obyvateli. V roce 1900 se tento stav snížil na 73 obyvatel¹⁶, roku 1921 zde žilo 63 obyvatel.¹⁷ V roce 1933 byl lesní velkostatek včetně myslivny Vysoký Les a hájenky Staré Brno, patřící pod obec Trstěnice, zakoupen Litomyšlským okresem od Thurn Taxise¹⁸. Na informační tabuli č. 9 poznávací stezky *Sebranice v historii a současnosti* se však, nejspíše mylně, pro prodej Vysokého Lesa objevuje rok 1935. V neděli 17. června 1934 byla pořádána lidová slavnost na počest této koupě a na oslavu přechodu území z rukou německých majitelů do rukou českého státu. Slavnost se konala v „dolním lese na Brně“¹⁹, tedy u hájovny, která stojí na jih od osady. V roce 1936 byla na Vysokém Lese zřízena škola, zdejší děti tedy nemusely denně docházet 6 km do školy v Sebranicích.²⁰

Na východ nedaleko osady procházela hranice oddělující Sudety a Čechy. Obce Sebranice a Lezník na západě patřily do Čech, ale obec Chmelík na východě patřila již do Sudet a byla obývána převážně německým obyvatelstvem. Osada Vysoký Les byla obydlena výhradně českým obyvatelstvem a hranice procházela po východní hranici jejího katastru. Dne 9. října 1938 však byla zabrána Němci, kteří ji však za neznámých podmínek 23. listopadu 1938 opět navrátili republice.²¹ V osadě fungovala do začátku 2. světové války hospoda, v domě č.p. 2. Po začátku 2. sv. války byl však omezen pohyb přes česko-německou hranici, což znamenalo pro hospodu ztrátu většiny zákazníků, kteří sem docházeli především ze Chmelíka, takže byl ukončen její provoz.²²

Lesy na jih od osady měly dříve zcela jinou podobu. Většinu skladby tvořily jedle a buky, dnes se zde nachází převážně smrky. V lesích se však nacházejí dvě významné přírodní památky, a to PP Sněženky ve Vysokém Lese a PP V bukách. Přírodní památka *V Bukách* je oblast chráněná pro výskyt přirozené bučiny s bohatým podrostem o výměře 279 183 m².²³ Přírodní památka *Sněženky ve Vysokém lese* je oblast chráněná pro zamokřené ekosystémy s bohatým výskytem sněženky podsněžníku o výměře 22 055 m².²⁴

¹³ Obecní úřad Sebranice, *Pamětní kniha obce Pohory*, založena roku 1900, str. 32.

¹⁴ Historie obce: Z RANÉ HISTORIE OBCE. In: *Sebranice u Litomyšle* [online]. Sebranice u Litomyšle, © 2012 [cit. 2012-02-20]. Dostupné z: <http://sebranice.cz/index.php?id=724&lid=cs&oid=457483>

¹⁵ 9. Osada Vysoký Les. In: *Sebranice u Litomyšle v historii a současnosti* [online]. Sebranice u Litomyšle, © 2012 [cit. 2012-02-20]. Dostupné z: <http://sebranice.cz/stezka/image.php?id=6770&oid=1082992&width=900>

¹⁶ Obecní úřad Sebranice, *Pamětní kniha obce Pohory*, založena roku 1900, str. 49.

¹⁷ 9. Osada Vysoký Les. In: *Sebranice u Litomyšle v historii a současnosti* [online]. Sebranice u Litomyšle, © 2012 [cit. 2012-02-20]. Dostupné z: <http://sebranice.cz/stezka/image.php?id=6770&oid=1082992&width=900>

¹⁸ Obecní úřad Sebranice, *Pamětní kniha obce Pohory*, založena roku 1900, str. 125.

¹⁹ Obecní úřad Sebranice, *Pamětní kniha obce Pohory*, založena roku 1900, str. 126.

²⁰ Obecní úřad Sebranice, *Kronika obce Sebranice s Třemošnou*, str. 89.

²¹ Obecní úřad Sebranice, *Kronika obce Sebranice s Třemošnou*, str. 95.

²² Výpověď obyvatele Vysokého Lesa Josefa Večeře, ze dne 19. 10. 2011, audio záznam v držení autora.

²³ PP V bukách. In: *Agentura ochrany přírody a krajiny ČR: Ústřední seznam ochrany přírody* [online]. [cit. 2012-02-20]. Dostupné z: http://drusop.nature.cz/ost/chrobjekty/zchru/index.php?frame&SHOW_ONE=1&ID=479

²⁴ PP Sněženky ve Vysokém lese. In: *Agentura ochrany přírody a krajiny ČR: Ústřední seznam ochrany přírody* [online]. [cit. 2012-02-20]. Dostupné z: http://drusop.nature.cz/ost/chrobjekty/zchru/index.php?frame&SHOW_ONE=1&ID=1688

Příkladová studie kapliček na Vysokém Lese

Údolí, která jsou dnes osázena stromy, byla ještě před 2. sv. válkou využívána jako louky a pastviny. Zajímavá je oblast nazývaná Novina, kterou tvoří návrší mez dvěma údolími na jihovýchodě od osady. Původně se zde nacházelo pole obhospodařované sedláky ze Chmelíka. Při rozdělování zabraných, opuštěných, sudetských pozemků v době ČSSR byla každému nově přichozímu zájemci přidělena pouze určitá výměra polí, která se určovala podle velikosti zabíraného hospodářství, maximálně ale 13 ha, kdy některé statky měli původně až 30 ha. Po rozdělení pozemků bylo však zjištěno, že některá pole nebyla přidělena a leží ladem. Jedním z takových nevyužitých pozemků bylo právě území „Novina“. Aby bylo území využito, byly zde na velmi úrodné půdě vysázeny stromy. Stromy byly vysazovány za pomoci pluhů, kterými se vytvořila brázda, do které byly stromy vsazovány.²⁵ Území proto bylo nazváno Novina, protože zde byly nově vysázeny stromy.

Další výrazná událost v okolí osady se stala po invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa roku 1968. Oblast lesů v okolí Vysokého Lesa byla obsazena sovětskými vojáky, kteří zde vytvořili nejspíše výcvikový tábor. Ještě dnes je možné dohledat doklady o tom, že zde opravdu ruští vojáci měli svá stanoviště, především na jih od Vysokého Lesa je možné nalézt prohloubeniny, které původně byly tankovými zákopy. Vojáci opustili oblast v průběhu roku 1991.

Dnes v osadě stojí 11 domů, trvale zde žije pouze 6 obyvatel,²⁶ zbytek obyvatel tvoří chalupáři.

Drobné stavební památky v oblasti Vysokého Lesa.

Kaple sv. Anny

V jižní části osady Vysoký Les stojí kaple sv. Anny. Tato kaple byla údajně vystavěna roku 1861 na popud hraběnky z Valdštejna.²⁷ Rod Valdštejnů vlastnil v té době litomyšlský zámecký velkostatek od roku 1755 do roku 1855, kdy byl díky špatné finanční situaci Valdštejnů prodán v dražbě Maxmiliánovi Karlovi, knížeti Thurn – Taxisovi.²⁸ Kaple tedy musela být postavena v jiném roce, nebo ji poručil postavit někdo jiný než hraběnka z Valdštejna. V roce 1866 již kaple určitě existovala, protože do její věžičky byl v tomto roce v Brně ulit zvon.²⁹ Dne 17. prosince 1917 byl z kaple zvon odstraněn a využit na vojenské účely.³⁰ V roce 2008 byla kaple vykradena, ale naštěstí se policii podařilo dohledat pachatele a veškeré odcizené předměty byly do kaple vráceny.³¹

Kaple má obdélníkový půdorys s nevelkou obloukovitou apsidou, směřující na jih. Na bočních stranách kaple se nachází po jednom oknu, nade dveřmi je nika se soškou sv. Anny. Dojem z kaple mírně kazí pouliční světlo, umístěné na čelní straně nad nikou. Kaple má věžičku s křížem na vrcholu. V interiéru kaple se nachází lavice, obrazy, čtyři sochy svatých a oltář. Na východ podél kaple je skupina tří vzrostlých lip, na západ poté stojí dřevěný kříž v ohradce, stojící čelem k silnici ze Sebranice, a dvě nově zasazené lípy. Fotografie viz příloha č. 2.

²⁵ Výpověď obyvatele Vysokého Lesa Josefa Večeře, ze dne 19. 10. 2011, audio záznam v držení autora.

²⁶ 9. Osada Vysoký Les. In: *Sebranice u Litomyšle v historii a současnosti* [online]. Sebranice u Litomyšle, © 2012 [cit. 2012-02-20]. Dostupné z: <http://sebranice.cz/stezka/image.php?nid=6770&oid=1082992&width=900>

²⁷ Tamtéž

²⁸ SKŘIVÁNEK. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání*. Město Litomyšl, c2009, str. 180, 228.

²⁹ Obecní úřad Sebranice, *Pamětní kniha obce Pohory*, založena roku 1900, str. 79.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Výpověď obyvatele Vysokého Lesa Josefa Večeře, ze dne 23. 2. 2012, písemný záznam v držení autora.

Killerova, Krenesova kaplička

Drobná kamenná prostorová kaplička o rozměrech přibližně 2x2 metry se zřejmě zakulacenou apsidou a šindelovou střechou. Dveře byly orientovány směrem k cestě, ve vnitřním prostoru se nacházel drobný oltář a obrazy svatých. Není známo, komu byla kaplička zasvěcena. Kaplička stávala na pravé straně cesty z Vysokého Lesa do Chmelíka, těsně před křížením několika cest, nedaleko za posledním domem v osadě asi 200 metrů od kaple sv. Anny na jihu osady Vysoký Les, na místě, kde se lesní porost rozevírá do polí směrem ke Chmelíku. Kaplička stojí na pozemkové parcele č. 523 v rámci katastru obce Chmelík.

Kapli postavil Killer s přezdívkou Krenes, německý sedlák ze Chmelíka č.p. 27, na svém pozemku, není však známo kdy se tak událo ani jak se pořizovatel jmenoval křestním jménem. Ani místní starousedlíci si nepamatují téměř nic o její minulosti či původu, pouze o její existenci a to také velmi mlhavě, což je velmi zvláštní s přihlédnutím, že kaplička stávala nedaleko lidského osídlení, ale ani přesto jí nebyla věnována pozornost, spíše naopak. To, že si ani místní starousedlíci o původu kapličky nic nepamatují, by mohlo znamenat, že kaplička je starší než ostatní, tedy že vznikla již v 19. stol., podobně jako kaple sv. Anny. Ve Chmelíku žilo několik rodin se jménem Killer, jedna z nich žila v domě č.p. 27. V německé kronice Chmelíka je možné dohledat z č.p. 27 Annu, Marii a Adolfa Krenesovi.³² Kaplička byla pobořena v 60. letech.³³

Dnes jsou na místě kapličky stále viditelné její pozůstatky, tvořené nakupením trosek, v současnosti zcela nečitelných a nerozlišitelných, protože se nachází pod vrstvou zeminy a jsou zarostlé drobnou vegetací. V okolí se nachází drobná mladá křoviska a pozůstatky jsou jednoduše zaměnitelné s nevýznamnou terénní nerovností. Fotografie viz příloha č. 5

Schlesingerova, Tobešova, Daňkova kaplička, „U (Daňkovy) studánky“

Cihlami zděná prostorová kaplička o rozměrech půdorysu přibližně 3 x 4,4 metry, kdy základ tvoří čtverec 3 x 3 m s polokruhovou apsidou o poloměru 1,5 m. Kaplička měla dveře nasměrované na severovýchod, čelem k cestě vedoucí souběžně s údolím od přírodní rezervace *V Bukách*. Kaplička měla po stranách dvě okna, byla natřena na bílo a pokryta šindelem či taškami. Vybavení uvnitř tvořily obrazy svatých a drobný oltář. Byla zasvěcena Panně Marii. Kaplička stávala na mírně vyvýšené plošině, na které se také nacházela cesta ke kapličce od severu. V původně širokém a hlubokém korytě potůčku, který sváděl vodu z okolních polí a pramene, se přímo pod kapličkou nacházela, tzv. Daňkova studánka. Koryto je dnes silně zaneseno množstvím půdy, která sem byla přesunuta z polí. Úroveň koryta se zvýšila od padesátých let minimálně o půl metru v celé délce koryta. Voda z pramene původně padala do drobné kamenné kašny se stříškou, dnes je však úroveň pramene v úrovni země. Při cestě od severu ke kapličce se nacházela křížová cesta, tvořená zasklenými obrazy s drobnou stříškou, pověšenými na mohutných jedlích, které původně rostly po celém údolí. Jedle byly skáceny v 50. letech a obrazy křížové cesty se ztratily neznámo kam.

Kaplička stála v západním rameni údolí, které se po 200 metrech od kapličky spojuje s východním ramenem, prochází nedaleko přírodní rezervace *V Bukách* a dále toto údolí tvoří zároveň oblast „Sněženkového údolí“. Oblast dvou spojujících se ramen údolí je nazývána „Ve vidlích“, pro svůj pravidelný tvar připomínající hroty a násadu vidlí. Poloha západně od kapličky je na mapách také od pol. 20. stol. nazývána U křížové cesty, což dokládá existenci křížové cesty. Pozůstatky kaple

³² Osobní archiv, *Hopfendorf ein Heimatbuch*. Frankfurt, 1987, str. 49, 127.

³³ 2657 kaple zvaná Grenesova. In: *Poškozené a zničené kostely a kaple v České republice* [online]. © 2008–2012 [cit. 2012-02-16]. Dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/index.php?load=detail&id=2657>

Příkladová studie kapliček na Vysokém Lese

se nachází na katastru obce Lezník v jižní části pozemkové parcely č. 616, která patří Lesům České republiky.

Kaplička byla postavena německým statkářem Johannem Schlesingerem, přezdívaným Tobesch, ze Chmelíka čp. 37, v roce 1935, jako vyjádření díků za uzdravení manželky v těžké nemoci. Voda z pramene měla také uzdravit slepou lesníkovu dceru.³⁴ Johann Schlesinger se narodil někdy ke konci 19. stol, rok jeho úmrtí není znám. Podle záznamů z kroniky měl čtyři syny, Johanna (narozen 1919), Fritze (nar. 1922), Franze (nar. 1927) a Hanse.³⁵ Johann zemřel ve druhé světové válce roku 1944 v Rusku.³⁶ O Hansovi však nejsou žádné jiné zmínky, než popisky u fotografií, pravděpodobně zemřel v nízkém věku. Pamětníci se shodují, že se jednalo o slušnou rodinu, hospodařící na největším statku ve Chmelíku, která mohla ve Chmelíku zůstat, ale ze solidarity s ostatními Němci odešla celá rodina do Německa.³⁷ Po změně katastru vlastnil pozemek s kapličkou Daněk z Lezníka, proto je také místo někdy nazýváno Daňkova studánka.

Kaplička byla od postavení až do druhé světové války hojně navštěvována jak chmelickými obyvateli, tak početnými procesními ze širokého okolí, z Lezníka, Pomezí, Květné a Poličky. V období války prý kaplička fungovala jako dočasné útočiště pro partyzány, kteří zde údajně přespávali. Někdy ve druhé polovině 40. let na kapličku padl strom a poškodil ji, později již nebyla opravena a postupně chátrala.³⁸

Dnes je na původním místě kapličky k vidění velmi špatně čitelný půdorys stavby a v nejbližším okolí se nacházejí roztroušeně cihly z původní stavby. Fotografie viz příloha č. 3. Z původní studánky nezůstalo v podstatě nic, přesto z pramene teče stále malé množství vody. Nad pramínkem stojí nová soška Panny Marie a nedaleko stojí také křížek se svatým obrázkem. Fotografie viz příloha č. 4. Soška Panny Marie sem byla umístěna Antonínem Hurychem ze Chmelíka v roce 2006.³⁹ Naproti pramenu stojí několik provizorních laviček a stolek, na němž jsou hrníčky na vodu pro poutníky.

Demelova, Neubauerova kaplička, „U dřevěné kapličky“

Drobná dřevěná nejspíše výklenková kaplička bez oken, s obrazem Panny Marie, pokrytá šindelem, později lepenkou. Kaplička stávala na jihovýchod od osady Vysoký Les v údolí u cesty na sever před křižovatkou cest, z nichž jedna jde údolím, ve kterém se dnes nachází přírodní památka *Sněženky ve Vysokém lese*, druhá cesta vychází z údolí na jihovýchod starým erozním žlabem směrem k dnešní přírodní památce *V Bukách*. Kaplička se nacházela přibližně 250 metrů na jih od konce přírodní památky *Sněženky ve Vysokém lese*, přezdívané „sněženkové údolí“⁴⁰. Stála na katastru obce Chmelík na pozemkové parcele č. 701/1 patřící Lesům České republiky.

Kapličku postavil německý statkář Wenzel Demele, přezdívaný Neubauer, sedlák ze Chmelíka č.p. 30 a jeho žena Theresia v roce 1932.⁴¹ Kaplička byla postavena na paměť šťastně dopadnuvší nehody, která se na místě stala. Při hrabání sena na loukách, které se dříve v tomto údolí nacházely,

³⁴ KOPECKÝ, Josef a kolektiv. *Lezník*. Vydání první, 2010, str. 192.

³⁵ Osobní archiv, *Hopfendorf ein Heimatbuch*. Frankfurt, 1987, str. 43 - 45, 49, 124, 134.

³⁶ Osobní archiv, *Hopfendorf ein Heimatbuch*. Frankfurt, 1987, str. 83.

³⁷ Výpověď Antonína Hurycha ze Chmelíka, ze dne 26. 1. 2012, audio záznam v držení autora.

³⁸ 10670 Daňkova kaple. In: *Poškozené a zničené kostely a kaple v České republice* [online]. © 2008–2012 [cit. 2012-02-16]. Dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/index.php?load=detail&id=10670>

³⁹ Výpověď Antonína Hurycha ze Chmelíka, ze dne 23. 2. 2012, písemný záznam v držení autora.

⁴⁰ Pojem *Sněženkové údolí* v některých významech znamená celé údolí, ne výhradně samotnou přírodní památku.

⁴¹ Viz dopis v příloze č. 9.

Příkladová studie kapliček na Vysokém Lese

se splašil pár koní zapřažený za vozem, podrážděný komáry, kteří se v údolí vyskytovali, jelikož zde tekla drobný potok. Koně se řítily přímo na hospodyně, Theresii Demelovou, která se v úleku prý dovolávala záchrany od Panny Marie. Hospodyně byla, jako zázrakem sražena mezi pár koní i kola vozu, nehodu tedy bez zranění přežila. V německé kronice Chmelíka je Wenzel Demele v letech 1903 – 1923 zmiňován jako starosta obce, je zde také zmínka o dětech Marii, Johannovi a Adolfovi.⁴² Kaplička byla zničena někdy v 50. letech kvůli nedostatku údržby. U cesty měl být ještě v nedávné době k vidění pozůstatek konstrukce krovu.⁴³

V dnešní době již není možné z kapličky dohledat nejmenší náznak o její existenci, což je způsobeno především netrvanlivým materiálem, ze kterého byla zhotovena a nekvalitním materiálem střešní krytiny. Jako orientační bod je dnes možné použít dřevěný přístřešek, který se nachází na křižovatce cest, nedaleko původní polohy kapličky.

Pomník Johannu Schlesingerovi.

Na severu osady Vysoký Les u cesty se nacházel pomník na památku úmrtí Johanna Schlesingera, sedláka ze Chmelíka č.p. 37. Johann Schlesinger, otec Johanna Schlesingera, který postavil kapličku U studánky, stejně jako mnoho dalších občanů ze Chmelíka, chodil na Vysoký Les do hospody. V roce 1914 ho zde však při cestě domů zastihla srdeční mrtvice a na místě jeho smrti byl postaven pomníček.⁴⁴

Pomník měl údajně podobu blížící se deskovým hřbitovním náhrobkům, bylo na něm zlatým písmem vyryto „Ein Vater der Armen und Wohltäter der Menschheit“⁴⁵. Kolem pomníku stál drobný plot. Pomník byl zničen ruskými vojáky. Dnes z něho není možné dohledat téměř žádné doklady o existenci.

Hraniční kameny

Ve „Sněžkovém údolí“ se nachází dva hraniční kameny. Jeden z nich stojí napůl vyvrácen na jižním konci PP Sněžky ve Vysokém lese u na východním svahu u informační cedule. Další leží v severovýchodním svahu u cesty vedoucí ze „Sněžkového údolí“, směřující k PP V bukách.

Hraniční kameny mají obdélníkový tvar s příčně zaobleným vrcholem. Na kamenech jsou vyryta písmena „P T“. Fotografie viz příloha č. 6 a 7. Není známo, jakou hranici kameny vytyčovaly, ani komu pozemky patřily.

Dřevěný kříž v Lukách

Na východ od osady Vysoký Les se v údolních loukách táhnoucích se od Chmelíka, na konci lesního výběžku, vybíhajícího do luk, tvořeného vzrostlými smrky, nachází dřevěný latinský kříž s korpusem Kristova těla a laťovou ohrádkou. Kříž stojí na parcele číslo 1171/1, patřící obci Chmelík, oblast, ve které se kříž nalézá, je nazývána V lukách.

Původně zde stál mnohem mohutnější dřevěný kříž s nabarveným plechovým korpusem Krista. Tento původní kříž však někdy v letech 1979 – 1980 zetlel natolik, že samovolně spadl. Až v roce 2010 byl na toto místo umístěn současný menší kříž.

⁴² Osobní archiv, *Hopfendorf ein Heimatbuch*. Frankfurt, 1987, str. 106, 127.

⁴³ 10671 kaple. In: *Poškozené a zničené kostely a kaple v České republice* [online]. © 2008–2012 [cit. 2012-02-16]. Dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/index.php?load=detail&id=10671>

⁴⁴ Výpověď obyvatele Vysokého Lesa Josefa Večeře, ze dne 23. 2. 2012, písemný záznam v držení autora.

⁴⁵ V překladu: „Otec chudých a patron/dobrodinec lidstva“. Viz: Osobní archiv, *Hopfendorf ein Heimatbuch*. Frankfurt, 1987, str. 12.

Motivace k postavení původního kříže není známa, ale mezi místními obyvateli se traduje, že byl postaven na místě švédského ležení v době třicetileté války na paměť švédského vraždění a rabování.⁴⁶

Plán obnovy kapliček

Cílem obnovy jsou všechny tři zaniklé kaple, původně postavené Němci na jejich pozemcích. Jsou to tedy Schlesingerova, Demelova a Killerova kaple. Samotná obnova bude organizována občanským sdružením Spolkem archaických nadšenců ze Sebranic. Tato práce je podkladem pro obnovu, jedná se především o historickou rešerši, předložení návrhu podoby kapliček a nastínění budoucích plánů.

Podoba kapliček

Protože jsou pozůstatky kaplí ve stavu, ze kterého není možné zrekonstruovat jejich podobu, pouze jejich půdorys, je nutné zakládat na jiných stavbách podobných rozměrů a doby vzniku. U Demelovy kaple, která byla zhotovena ze dřeva, není možné dohledat ani půdorys stavby, je tedy nutné zakládat na výpovědích pamětníků. Dřevěných kaplí dnes již existuje velmi malé množství, proto její případ bude řešen zcela samostatně a následující řešení je vztaženo pouze ke Schlesingerově a Killerově kapličce. Srovnání podobností podle doby vzniku je velmi problematická, protože na stavbách je pouze málokdy obsažen letopočet stavby, a většinou ani na místních obecních úradech nemají představu, kdy stavby vznikly, toto hledisko by tedy vyžadovalo mnohem hlubší výzkum. Doba vzniku stavby však není natolik důležitá jako limitace rozměry. V průběhu let se mnoho prvků ze starších staveb přejímalo a prolínalo, avšak rozměry limitují a určují podobu stavby mnohem výrazněji.

Pro co nejpresnější rekonstrukci kapliček jsme objezdili několik desítek kaplí v okolí. Podklady pro hledání těchto kaplí tvořily především internetové stránky www.znicenekostely.cz, kde je zapsáno velké množství zničených, torzálních, poškozených, ale také obnovených a opravených sakrálních objektů z celé republiky. Významnějším pomocníkem ale byla obyčejná turistická mapa, ve které je mnoho sakrálních objektů zaneseno také, i když často je to jezdění na slepo, bez jistoty nalezení existujícího objektu, protože ani internetové stránky příslušných obcí často neposkytovaly informace o námi hledaných kapličkách.

Kapličky na Vysokém Lese byly vystavěny sudetskými Němci ze Chmelíka, kdy Chmelík tvoří východní část výběžku Sudet mezi českou Litomyšlí a Políčkou. Prvotně stanovená oblast pro hledání shodujících se kaplí byla tedy stanovena na východní část Sudet ve Svitavském okrese, což pokrývá oblast přibližně 20 kilometrů v okolí Svitav. Celkově jsme navštívili kolem 20 kaplí a kapliček, které jsme vyfotografovali a změřili, z toho ale pouze 6 kaplí odpovídá námi hledaným rozměrům. Díky tomu, že Chmelík leží u hranice Sudet, mohly být němečtí stavitelé ovlivňováni také inspirací z nejbližších kapliček na území Čech. Do hlediska tedy byly přidány ještě tři nejbližší kaple ze Sebranic a Lubné, které svými rozměry odpovídají zaniklým kapličkám.

Návrhy podob kapliček nevznikly pouhou syntézou kaplí z okolí, ale jedná se o základní rámec, limitovaný rozměry a odpovídajícími technickými řešeními, který je v určitých prvcích inspirován kaplemi z okolí. Následně vytvořené návrhy byly předloženy pamětníkům, kteří podobu kapliček pamatují, ale sami by ji nedokázali přesně vyjádřit. Pamětníci návrhy částečně pozměnili, čímž vznikl výsledný předložený návrh.

⁴⁶ Výpověď Antonína Hurycha ze Chmelíka, ze dne 26. 1. 2012, audio záznam v držení autora.

Příkladová studie kapliček na Vysokém Lese

Předložená výsledná podoba není přesnou rekonstrukcí původní podoby, protože takováto rekonstrukce již není možná. Předložená podoba je silně závislá také na osobním uměleckém vnímání a vyjádření jejích autorů. Tomuto vlivu se není možné vyhnout díky nedostatku informací. Stavby by se ale měly také částečně přizpůsobit dnešnímu pohledu a vlivu, i přesto se snažíme o co největší autenticitu vytvořených staveb.

Návrh podoby kapliček. Autor návrhů: Vojtěch Kmošek, 2012.

Killerova kaplička:

Prostorová kaplička obdélníkového půdorysu o rozměrech přibližně 2 x 2,6 metru a výšce 3,5 metru, stojící na mírné vyvýšenině. Podoba kapličky, přesněji vystouplé pilíře a podezdívka, je inspirována kapličkou v Lubné (příloha č. 19) a kapličkou v Sebranicích na Pohoře (příloha č. 17). Kaplička je pokryta břidlicovou krytinou, římsa je vytvořena podle profilace římsy na kapličce v Koclířově (příloha č. 13). Kaplička má bílou barvu, je bez oken, vrchní část dveří je zasklena. Nade dveřmi je drobný kámen s letopočtem vzniku stavby a ve štítě je umístěn drobný železný křížek. Ve vnitřním prostoru je drobný oltář a obrazy svatých.

Schlesingerova kaplička:

Prostorová kaplička o rozměrech 3 x 4,5 metru s půlkruhovou apsidou a výškou 4 metry. Kaplička je velmi podobná kapličce v Radiměři (příloha č. 14) a ve Vendolí (příloha č. 16). Kaple je pokryta břidlicí, případně plechem, římsa je odvozena od římsy kapličky v Koclířově (příloha č. 13). Kaple má bílou barvu, po stranách jsou půlkruhová okna, dveře jsou dvoudílné, otvíratelné do vnitřního prostoru kaple. Nade dveřmi je kámen s letopočty původního a novodobého postavení kapličky. Ve štítě je nika se sochou Panny Marie. Ve vnitřním prostoru jsou opět umístěny obrazy svatých a oltář.

Příkladová studie kapliček na Vysokém Lese

Demelova kaplička:

Výklenková kaplička čtvercového půdorysu o rozměrech 1,5 x 1,5 metru a výšce 3,5 metru. Kaplička je tvořena čtyřmi svislými trámy, pobitými prkny, prkennou podlahou a šindelovou střechou s otevřeným krovem. Čelní stěna je zcela otevřena, uvnitř kapličky je drobný oltář a obrazy svatých. Podklady pro návrh této dřevěné kapličky jsou velmi vzácné a ve zdejším okolí není žádná podobná stojící stavba. Řešení však odpovídá poměrně omezenému množství technických řešení podobných kapliček. Řešení stavby je co nejjednodušší, což koresponduje s dřívějším řešením, kdy byl hospodář často schopný vytvořit kapličku bez přispění tesaře.

Plán výstavby

Kapličky budou podle návrhu postaveny především s přispěním místních obyvatel. Prvním krokem, než bude možné započnout vlastní výstavbu kapliček, bude jednání s Lesy České republiky o možnosti stavby kapliček, případné podpoře, nebo pronájmu pozemků, protože všechny kapličky stály na pozemcích, patřících dnes právě Lesům ČR. Po dojednání s touto organizací proběhne informační akce mezi obyvateli Vysokého Lesa, Chmelíka a Sebranic o našich snahách prostřednictvím plakátů, letáků, článků v novinách a přednášek, kde budou vysvětleny naše cíle, důvody a možnosti zapojení se do akce obnovy kapliček. Bude vytvořen soupis materiálů a prací, kterými nám lidé mohou pomoci a také soupis dnů, ve kterých bude probíhat určitá část výstavby kapliček, již se budou lidé moci zúčastnit. Pokud se nám nepovede získat z místních zdrojů a od místních lidí všechn materiál na stavbu kapliček, bude zbylá část získána prostřednictvím případných grantových projektů.

Samotný proces výstavby započne odhalením základů, případně zachovalých podlah pod dohledem archeologického pracovníka. Následně bude třeba zpevnit základy, vytvořit separační vrstvu pomocí břídlíce a odvodnit základy pomocí vyvýšení stavby nad úroveň okolního terénu nebo odkopáním zeminy kolem budoucí kapličky. Poté započne stavba vlastních zdí kapliček, v případě Schlesingerovy kapličky bude v jejím průběhu vytvořena klenba pro okna. Následně bude postavena klenba nade dveřmi a poté hlavní klenba nad vnitřním prostorem kapliček. Následovat bude vytvoření profilované římsy z opracovaných cihel. Poté bude vyrobena konstrukce krovu, která se obední a na toto bednění bude umístěna krytina. Nakonec bude třeba provést finální úpravy, složené z nanesení hrubé omítky a následně štuky. Poté bude třeba pouze vymalovat a nainstalovat vybavení tvořené dveřmi, oltářem, obrazy svatých, případně oken. V průběhu těchto prací budou s pomocí sponzorů vytvořeny informační tabule, následně umístěné u kapliček.

Závěr

Drobné památky jsou nedílnou součástí krajiny a jsou jejím velmi důležitým výrazovým prvkem. Jsou významné pro vnímání krajiny, pro její ochranu a jako doklad minulosti. Osud drobných památek je spojen s osudem krajiny ve smyslu našeho spojení s krajinou. Pokud chceme zachovat tvář země v podobě malebné vesnické krajiny, je nutné chránit drobné památky, opečovávat je a pokud z našeho okolí zmizely, je třeba je opět obnovit a vrátit jim původní pozornost. Ohrožení památek však neplyne pouze z lhostejnosti, ale také z přílišné nevhodné snahy o jejich zkrášlení. Měli bychom si proto dávat pozor také na uměleckou stránku památek a zbytečně neupravovat památky, pokud to není nezbytně nutné.

Samotná práce má význam především při řešení obnovy i ochrany drobných památek, kdy poskytuje široký teoretický základ i ukázky možností řešení obnovy.

Jestliže se povede snaha obnovit kapličky na Vysokém Lese, vznikne pro zdejší obyvatele možnost najít si k nim cestu. Tato možnost bude zcela jistě některými lidmi nevyužita. Jak budou lidé reagovat na naše snahy o obnovu kapliček, není možné předem předpokládat. Pokud by ale reakce zdejších lidí byly vesměs negativní, vypovídalo by to o již vysokém stupni odtržení lidí od jejich okolí. Jelikož jsou kapličky již několik desetiletí zaniklé, má k nim vztah pouze několik málo pamětníků. Ostatní lidé o jejich existenci prozatím nevědí, ale vnitřní spojení si budou moci nalézt prostřednictvím vlastní fyzické práce při stavbě kapliček.

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Obecní úřad Sebranice, *Pamětní kniha obce Pohory*, založena roku 1900.

Obecní úřad Sebranice, *Kronika obce Sebranice s Třemošnou*.

Osobní archiv, *Hopfendorf ein Heimatbuch*. Frankfurt, 1987.

Výpovědi pamětníků:

Výpověď obyvatele Vysokého Lesa Josefa Večeře, ze dne 19. 10. 2011 a 23. 2. 2012, písemný a audio záznam v držení autora.

Výpověď pamětníka Josefa Jílka ze Sebranic, ze dne 30. 10. 2011, audio záznam v držení autora.

Výpověď Ing. Antonína Hurycha ze Chmelíka, ze dne 26. 1. 2012 a 23. 2. 2012, písemné záznamy v držení autora.

Literatura

CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny, smysluplném bobroví, areálu jablečného štrůdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. 2., dopl. vyd. Praha: Dokořán, 2005.

Člověk, krajina, krajinný ráz. Vyd. 1. Editor Pavel Klvač. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra environmentálních studií, 2009.

DVOŘÁK, Max. *Katechismus památkové péče*. Druhé české vydání. Praha: Národní památkový ústav, 2004.

HÁJEK, Tomáš, Irena BUKAČOVÁ. *Příběh drobných památek: (od nezájmu až k fascinaci)*. Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Bárta, Studio JB, 2001, 137 s. Krajina domova, sv. 1.

SKŘIVÁNEK. *Litomyšl 1259-2009: město kultury a vzdělávání*. Město Litomyšl, c2009.

Kaplička na návsi, křížek v polích: almanach konference Místní komunita a drobné památky : [Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě] : Česká Lípa 13.-14.5.2006. Česká Lípa: Drobné památky severních Čech, 2006.

KOPECKÝ, Josef a kolektiv. *Lezník*. Vydání první, 2010, str. 192.

Krajina a revoluce: významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí. 3. upr. vyd. Praha: Malá Skála, 2008.

Kulturní krajina, aneb, Proč ji chránit?: téma pro 21. století. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2000, 243 s.

KVĚT, Radan; ŠMAJS, Josef. *Duše krajiny: staré stezky v proměnách věků*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2003.

PEK, Tomáš. *Stavební památky: specifika přípravy a financování jejich obnovy, údržby a provozu*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009.

RIEGL, Alois. *Moderní památka a péče*. Praha: Národní památkový ústav, Sprinter, 2003.

RICHTER, Václav. *Památka a péče*. 1. vyd. Praha: Státní ústav památkové péče, 1993.

SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť: staré stezky v proměnách věků*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2007. Zip, sv. 6.

Tvář naší země - krajina domova: 1. ročník konference o krajině. Vyd. 1. Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Bárta, Studio JB, c2001.

Tvář naší země - krajina domova: 2. ročník konference o krajině. Vyd. 1. Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Bárta, Studio JB, c2002.

Tvář naší země - krajina domova: 3. ročník konference o krajině. Vyd. 1. Lomnice nad Popelkou: Studio JB pro Společnost pro krajinu, 2005.

WAGNER, Václav. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Vyd. 2., v NPÚ 1. Praha: Národní památkový ústav, 2005.

Internetové zdroje:

9. Osada Vysoký Les. In: *Sebranice u Litomyšle v historii a současnosti* [online]. Sebranice u Litomyšle, © 2012 [cit. 2012-02-20]. Dostupné z: <http://sebranice.cz/stezka/image.php?nid=6770&oid=1082992&width=900>

Historie obce: Z RANÉ HISTORIE OBCE. In: *Sebranice u Litomyšle* [online]. Sebranice u Litomyšle, © 2012 [cit. 2012-02-20]. Dostupné z: <http://sebranice.cz/index.php?nid=724&lid=cs&oid=457483>

2657 kaple zvaná Grenesova. In: *Poškozené a zničené kostely a kaple v České republice* [online]. © 2008–2012 [cit. 2012-02-16]. Dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/index.php?load=detail&id=2657>

10671 kaple. In: *Poškozené a zničené kostely a kaple v České republice* [online]. © 2008–2012 [cit. 2012-02-16]. Dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/index.php?load=detail&id=10671>

10670 Daňkova kaple. In: *Poškozené a zničené kostely a kaple v České republice* [online]. © 2008–2012 [cit. 2012-02-16]. Dostupné z: <http://www.znicenekostely.cz/index.php?load=detail&id=10670>

Přílohy

Seznam příloh:

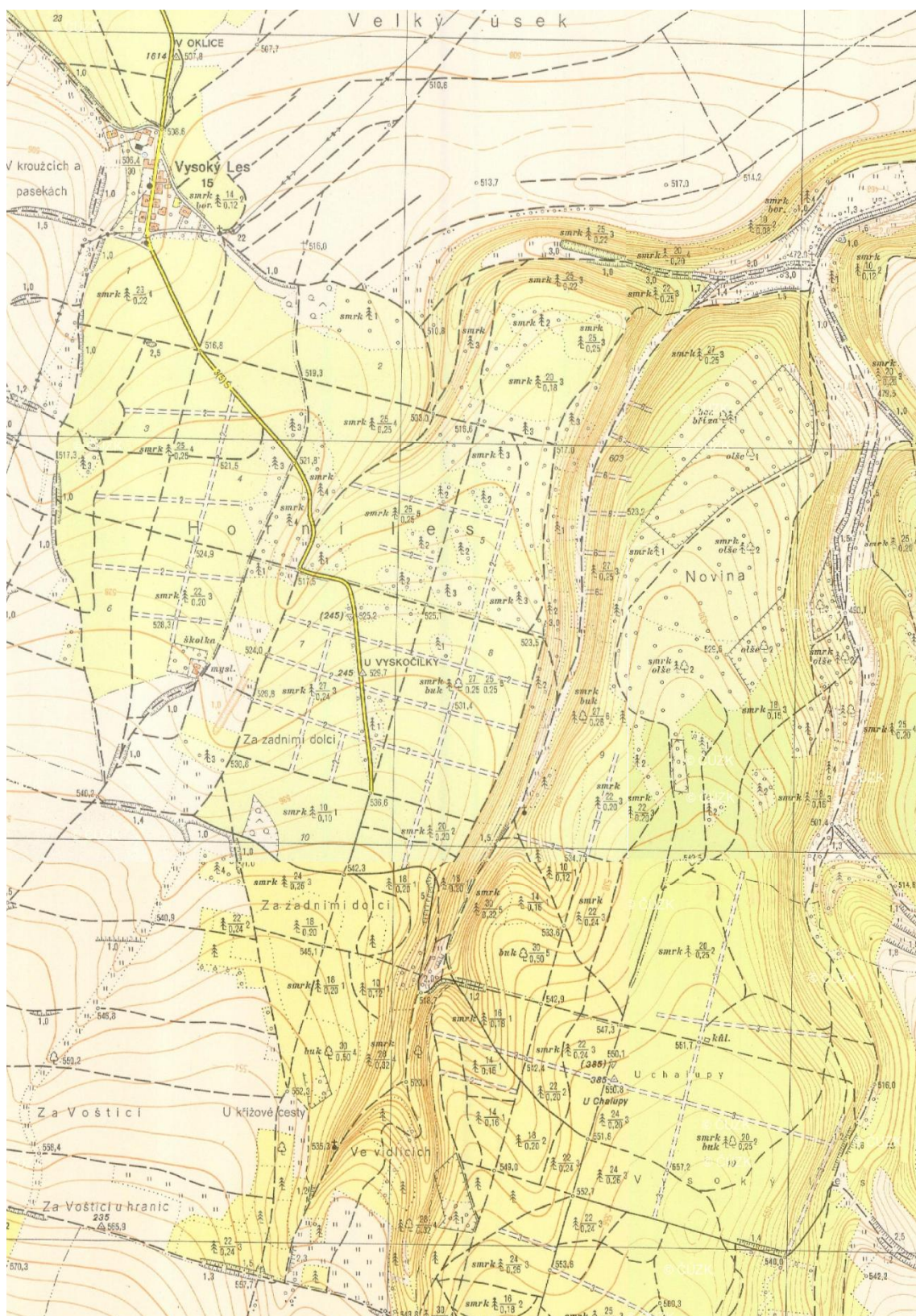
Příloha č. 1: Mapa jižní části oblasti Vysokého Lesa z roku 1952 s vyznačenými drobnými památkami.

Přílohy č. 2 -8: Fotografie drobných památek nebo jejich pozůstatků v oblasti Vysokého Lesa.

Příloha č. 9: Přepis dopisu od Johanna Demele Josefu Havranovi ze Sebranic č.p. 225, týkající se kapliček na Vysokém Lese.

Přílohy č. 10 – 19: Fotografie kapliček, podle nichž byl částečně vytvářen návrh k obnově kapliček na Vysokém Lese.

Příloha č. 1: Mapa jižní části oblasti Vysokého Lesa z roku 1952, pořizená v měřítku 1: 10 000.
Do mapy je podle legendy zakreslena poloha zmíněných drobných památek.

Legenda: kaplička

pomník Johannu Schlesingerovi

hraniční kámen

dřevěný kříž v lukách

Zdroj mapy: Archivní mapy ÚAZK. In: Český úřad zeměměřický a katastrální [online]. [cit. 2012-02-26].
Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/mapy/map.phtml?dg=topo_Klad0,topo3v75_01&me=-1176871,-1736953.731346,13508,-735654.268646&language=cz&config=3v&resetsession=ALL

Příloha č. 2: Kaple sv. Anny na Vysokém Lese. Foto: Matěj Kmošek, 2012.

Příloha č. 3: Pozůstatky apsidy Schlesingerovy kapličky. Foto: Jakub Kmošek, 2011.

Příloha č. 4: Dnešní podoba studánky u Schlesingerovy kapličky se soškou Panny Marie. Foto: Jakub Kmošek, 2011.

Příloha č. 5: V pravé části pozůstatky Killerovy kapličky u cesty z Vysokého Lesa do Chmelíka. Foto: Matěj Kmošek, 2011.

Příloha č. 6: Hraniční kámen, stojící nedaleko informační cedule PP Sněžanky ve Vysokém Lese.
Foto: Jakub Kmošek, 2011.

Příloha č. 7: Hraniční kámen ležící u cesty k PP V bukách. Foto: Jakub Kmošek, 2011.

Příloha č. 8: Dřevěný kříž V lukách. Foto: Jakub Kmošek, 2011.

Příloha č. 9: Přepis dopisu od Johanna Demele Josefu Havranovi ze Sebranic č.p. 225, originál ve vlastnictví Josefa Havrana:

Erlenbach 26.3.2003

Lieber Herr Havran!

Die Kapelle in den Larafzen wurde 1932 von Wenzel u. Theresia Demele in Holzbauweise erstellt. Nach sovielen Jahren soll blos noch ein Teil von Dach sichtbar sein. Etwa 1 km von dieser Kapelle baute 1935 Johann Schlesinger Nr. 37 im Staatswald eine masive gemauerte Kapelle. Als Dank für die Genesung einer schweren Krankheit von seiner Frau. Ein Schutthaufen ist davon noch übrig. In der Schlucht ist eine Quelle die meine Mitschülerin wieder zum laufen gebracht hat. Die Marienstatue was in einer Nische stand ist abhanden gekommen. Das Wasser soll früher einer Försterstochter von den erblinden geheilt haben.

Bei der Einweihung 1935 waren auch viele Tschechische Christen anwesend. Auch ein Süßwarenstand war aufgestellt. Näheres über diese Quelle können Sie von Frau Wryiyk Nr. 4 erfahren, oder von Frau Jaroslava Kolomatznikova Nr. 31. Das war früher unser Hof. 1962 ist fast die Hälfte von den Gebäude abgebrannt. Auf den Scheunengiebel ist noch lesbar 19.WD.08 erbaut von Wenzel Demele. Unser Landwirtschaftlicher Betrieb hatte 34 ha, davon 26 ha Feld u. 8 ha Wald.

Vor den Gebäude steht ein früheres Friedhofskreuz von unseren Urgroßeltern. Zu den genannten Kapellen ging jedes Jahr nach der Heuernte eine Wallfahrt hin es war immer sehr feierlich. Vom Krieg kehrte ich wieder nach der Gefangenschaft gesund zurück aber nicht mehr nach Hopfendorf.

Herzliche Grüsse Johann Demele

Johann Demele
Friedenstr. 11
74235 Erlenbach
Rut 07132-37822

Překlad dopisu:

Erlenbach 26. 3. 2003

Drahý pane Havrane!

Kaplička v Larafzen byla zhotovená 1932 od Wenzela a Theresie Demelových ze dřeva. Po mnoha letech je k vidění pouze část střechy. Asi 1 km od této kapličky postavil 1935 Johann Schlesinger č.p. 37 ve státním lese mohutnou zděnou kapličku jako dík za uzdravení manželky z těžké nemoci. Z ní tam je stále zbylá hromada trosek. V rokli je pramen, který moje spolužačka přivedla zase do pohybu. Mariánská socha, která stála v jednom rohu, se ztratila. Voda měla v minulosti uzdravit slepou lesníkovu dceru.

Při zřizování, otvírání 1935 bylo přítomno mnoho českých křesťanů. Také stánek se sladkostmi byl vystaven. Bližší informace o tomto prameni můžete získat od paní Vejrychové č.p. 4 nebo od paní Kolomazníkové č.p. 37. To byl dříve náš dvůr. V roce 1962 téměř polovina budovy shořela. Na štítu stodoly je ještě čitelné 19.WD.08 erbaut von Wenzel Demele (postaveno Wenzlem Demelem). Náš zemědělský statek měl výměru 34 ha, z toho 26 ha pole a 8 ha lesa.

Před budovou stojí dřívější hřbitovní kříž od našich praprarodičů. Ke jmenované kaličce chodilo každý rok po skončení senné sklizně procesí. Byla to vždycky velmi přátelská pohoda. Válku i zajetí jsem ve zdraví přežil, ale do Chmelíka jsem se už nevrátil.

Srdečné pozdravy Johann Demele.

Příloha č. 10: Kaplička ve Chmelíku. Foto: Matěj Kmošek, 2012.

Příloha č. 11: Kaplička v Jedlové. Foto: Matěj Kmošek, 2012.

Příloha č. 12: Kaple v Koclířově na východ od kostela. Foto: Matěj Kmošek, 2012.

Příloha č. 13: Profilace římsy na kapli v Koclířově. Foto: Matěj Kmošek, 2012.

Příloha č. 14: Opravená kaplička v Radiměři u č.p. 121. Foto: Matěj Kmošek, 2012.

Příloha č. 15: Kaplička ve Svojanově u č.p. 72. Foto: Matěj Kmošek, 2012.

Příloha č. 16: Kaplička v západní části Vendolí, znovu vystavěná v roce 2008. Foto: Matěj Kmošek, 2012.

Příloha č. 17: Kaplička sv. Jana Nepomuckého v Sebranicích na Pohoře. Foto: Matěj Kmošek, 2012.

Příloha č. 18: Kaplička sv. Mikuláše v Sebranicích. Foto: Matěj Kmošek, 2012.

Příloha č. 19: Kaplička v Lubné, vystavěná roku 1847. Foto: Matěj Kmošek, 2012.

